

PASSUTH

László

A MANTUAI HERCEG MUZSIKUSA

Passuth László

**A MANTUAI
HERCEG
MUZSIKUSA**

Aranytoll kötetek
Szeged, 2010

1.

Tiziano halott! – Mint már félezer esztendeje, most is szombaton tanácskoztak Velencében az atyák. Ha avatatlan személy merészkedett volna be tanácstermükbe, a Sala dei Pregadiba, úgy hihette volna: valamilyen ismeretlen szertartás szerint ülnek gyászünnepet. Mindegyik pad előtt kis asztalkán, cseréptálban illatos fűvek izzotak, aromájuk felhője, paraszuk füstje elborította a vörös s fekete talárokat.

Második hónapja kongatnak szüntelen Szent Márk köztársaságának harangjai. A város megváltozott: elnémult az örök karnevál, helyette a halottkísérők kegyes társaságának zsolozsmái verték fel a némaságot piactereken, lazarettek előtt: ide cipelték ki alkonyatkor s hajnalban a pestises halottakat.

Nem először néz szembe Velence ezzel a rémmel. A régi évkönyvekben fekete kerettel jelölték meg a dögvészes esztendőket – 1348 óta, amikor a Nagy Rémület végigpusztított egész Európán, talán az egész világon. Az atyák sejtik, honnan ered a métely: ahonnan a gályák hozzák a selymet, fűszereket, ritka fát, fekete rabszolgákat. E forró égöv katlanában kelnek ki a miazmák – elég, ha egyetlen hajó népe megszegi a parancsot, elmulasztja a böjtöt, rossz csillagok alatt rakodik vagy lerészegszik a rizspálínkától – már fészket ver a kórság, s lehet, hogy fűszerekkel megrakott halálhajó imbolyog csak a tengeren.

Ha betegség támad a hajón, a kapitánynak ki kell tűznie a sárga lobogót. De hányszor titkolják – dacolva a szigorú törvényekkel –,

csak hogy túladhasson a gazda minél hamarább a portékán. Egy nap elegendő ahhoz, hogy a métely beosonjon a szűk kanálisok közé; a lázasan didergő hajós este még kocsmá mélyén gyógyítja magát forró itallal – reggelre már talán csendes halott, de önkupája továbbvándorol a csapszék nappali vendégei között.

A szenátorok családjaikat elküldték a szárazföldre, de a Tanács megköveteli tőlük, hogy veszély idején ne hagyják el a helyüket. Minden szerdán s minden szombaton így összejönnek – ők szerkesztik a törvényeket, melyeket a Nagy Tanács szentesít.

A titkár szomorú tiszte, hogy bejelentse a halottakat. Csendesen megy végig a Delejtű Termén, egy percre megáll a Tizek Tanácsának előszobája előtt. Még egyszer végignézi a három pergamentekercset, melyet a Szenátus előtt fel kell olvasnia. Az első árkuson a pestisben elhunyt patríciusok szerepelnek, a második hely a polgárokat illeti – a harmadikon már alig szerepelnek nevek; inkább csak így: harminckét hegyilakó hajórakodó, négyen a zsidók utcájából, esetleg úgy: meghalt három örömlány.

A fiatal titkár nem egészen egy hete teljesíti feladatát; elődje szerda és szombat között a csendes ezrek közé vándorolt, akiket jeltelen közös sírba temetnek napról napra, ahogy ezt megköveteli a Köztársaság, a *Serenissima* törvénye: aki életében szolgálta Velencét, halálában se okozzon holttestének szálló ragályával kárt. A Szenátusban jórészt szakállas atyák ültek, fürtjeik fehér fényben ragyogtak a füstölgő lángokban; Morosini, a titkár még ifjú ember volt, borotvált arccal – egyike annak a harminc fiatal nemesnek, akik minden esztendőben sorshúzás szeszélyei szerint ültetnek be a Nagy Tanácsba, hogy megtanulják már korán őseik mesterségét. Most ő lett a titkár, feladata szerint átveszi a halottkísérők jelentését, feldolgozza s összegyűjtve beterjeszti a Szenátus elé. Veszedelmesebb megbízást akkor sem kaphatott volna, ha azt kívánják az atyák tőle, hogy egyetlen hajóval próbálja visszafoglalni a töröktől Ciprus szigetét.

– Tiziano halott – mondja a hang.

A hang felszalad a hatalmas faliképekhez, melyek egyik oldalt a Köztársaság csatáinak egy győzelmes pillanatát, másikon a doge felmagasztalásának csodáját ábrázolják. Szabály szerint a titkár nem beszélhet a Szenátus előtt, neki csak olvasnia szabad. Így: tizenkét nemes, százkilencvenöt polgár, háromszáz körüli idegen. De most egyetlen rosszálló tekintet sem érte, hogy élőszóval, mindenki

mást megelőzve jelentette be a gyászt. Halk moraj futott végig a padsorokon, mintha még jobban meggörnyedtek volna az öregek, a sóhajoktól magasabbra csapódott a füst.

Legtöbben úgy gondoltak Tizianóra, mint magára a Köztársaságra: erre az egy emberre talán nem érvényesek a földi elmúlás törvényei. Tiziano, a festő már mester volt, amikor az atyák legöregebbike született... De valamennyiük közül ki a legkorosabb? A vének lopva fürkészték egymást... hatvan... hetven... közel a nyolcvanhoz. A tehetetlen aggastyánokat már felmentik az ülések súlya alól. De Tiziano fennen hirdette, hogy százéves korában – ez jövő esztendőben lett volna – megfesti legszebb képét, s a Szenátusnak adományozza. Százestendő, de nem töpörödött, ostoba öreg, vénhedt emléke egykori ragyogásának. Még szálfá volt tegnap is, állványa mellett állt ecsettel kezében, minden követ tisztelgett nála, azóta, hogy Károly császár felemelte ecsetjét. Velence mestere volt, itt élt a városban, s a színeinek ragyogásával mindenüvé a Serenissima fényét vitte el, ahová képe került. Ha a spanyol király vagy a szentatya megnehezelt a Serenissimára: Tiziano megengesztelte őket egy vásznával. Ha Bécsbe készült rendkívüli követség, tudták, hogy a császári udvarban minden titok megnyílik egy Madonna-képe előtt. Pillére volt sok-sok évtized óta Velence hatalmának – mint az ólomtetős börtönök, a kikötő vagy az Arzenál.

Az első padból halkan hangzott el Contarini kérdése:

– Mit kívánt a mester, hol helyezték nyugovóra?

Súlyos szó volt. Contarini a Tízek tagja, akiknek kezében van élet és halál legfőbb, titkos joga. Őrködnék a törvények felett, magát a dogét is büntetéssel sújthatják, mely elől senki nem menekülhet el. Épp ezért minden tekintet kérdően fordult Contarini felé: nem tudja-e a legfőbb bírák egyike, hogy a Fekete Halál járásakor nincs testamentum, végakarat az örök nyugvásra, nem temetnek családi sírokba? De a tanácsúr féloldalt fordult, egyenesen társai felé, s hangján, mely most olyan metsző volt, mint a penge, megismételte a kérdést:

– Hová kívánt a mester temetkezni?

A titkár szembenézett, megértette:

– A Frariba!

A hang, mintha meg sem hallotta volna a választ, folytatta:

– Mi magunk vagyunk a törvény. Azért hozzuk, mert gyarló értelmünk szerint ez szolgálja a Respublika javát. Elvetjük őket,

ha olyanok lesznek, mint a szűk kabát. A törvény tiltja, hogy járványos időben máshol kapjanak helyet a halottak, mint az aznapi közös sírban. Ez a törvény áll mindenkire: nemesre, nemtelenre egyaránt. De az atyák tudják, hogy az élő Tiziano hú fia volt Velencének, majdnem egy századon keresztül. A Serenissima hogyan tisztelhetné szebben emlékét, mint ha a szomorú órában kiemeli őt egyetlenként a polgárok sokasága közül. A Tízek Tanácsa nevében mondom: nem látunk törvénysértést abban, ha Tiziano Vecellio holttestét minden nagyobb fény és pompa nélkül, de kívánsága szerint a Frari templomban helyezzük örök nyugovóra.

Száz kis füstcsík – a veszélyt távoztató füvek párája – szállt a levegőben. Forró nyári nap volt, ilyenkor áttüzesednek a fémtestők, s az atyák, ha nem szokták volna meg ifjúkoruk óta, fulladoznának súlyos talárjaikban a rekkenő hőségben. Contarini szava tovább zengett:

– Így kell cselekednünk, valahányszor úgy érezzük, egy korszak zárult le Velence történetében. S a korszak nem mindig azonos nyert csatákkal, elvesztett szigetekkel, belviszályaink kiirtásával, törvényeink erősödésével. Az itt ülő atyák ősei, amikor e nedves földnyelvre bevették az első házak cölöpeit, már magukkal hozták kis üszkét annak a tűznek, mely megvilágította egykoron Hellasz s mindnyájunk anyjának, Rómának szépségét. Mestereink azóta hirdetik képekben, faragott szobrokban, templomokban és palotákban, de az emberi ének és szó ragyogásában is, hogy a mi Köztársaságunk kicsiny, de örök.

Atyák, mi, akik itt vagyunk, hogy örködjünk – mi is félünk. Lehet, hogy szolgálaink egyike már hónalját tapogatja, s estére mi is rettenve menekülünk ki a palotánkból. Lehet, hogy mi magunk pillantjuk meg magunkon a Morbus fekete foltjának intő jelét. De Velence annalesei tanítják, hogy minden járvány egyszer megszűnik. Ilyenkor hálaoszlopot emel, templomot építtet, vagy valamely más nagy kegyes jótéteményre határozza el magát a *Signoria*. De ha megépül a templom – ki fogja feldíszíteni, ha a legnagyobb mester kezéből kihullt az ecset? Ki lesz majd... ha mester Paolo Veronese s Tintoretto is elhagynak bennünket, ki lesz, aki fenntartja a szépség íratlan törvényét? Ha Tizianót közös sírba temetjük, s tetemét mésszel leöntve adjuk át az enyészetnek, ezért talán megrónak bennünket az elkövetkező, boldogabb korszakok ma még nem is élő szenátorai. A zsarátnoknak nem szabad kialudni: a lángelme csak helyet cserél.

Törvényünk szerint itt, a tanácsban minden szó szabad. Van-e, aki ellentmond nekem?

Egyetlen mozdulattal emelkedett fel Velence Szenátusa. Az őrt állók kapitánya, aki közvetlenül az egyik prokurátortól kapta parancsát, aranyos botjával hármat koppantott. Kitárták a széles szárnyasajtókat, s a szenátorok, kezükben a füstölőkkel, indultak kifelé. E néma szóval hirdették, hogy Tiziano halála napján más ügyben nem határoznak az atyák.

2.

Amikor Baldassare Monteverdi hazajött a páduai egyetemről szülővárosába, Cremonába, egyet-mást alakított az ódon házon, melyet apja után örökölt. Befalaztatta a nagykapu melletti kisajtót. Ez volt a *Porta dei Morti* – a halottak kapuja, melyet csak akkor nyitottak meg, ha koporsót vittek ki rajta a familiárisok. „Orvos házában ne legyen holtak kapuja”, mondta a vidám, fiatal orvos, aki büszkén hordta a híres páduai Alma Mater doktorkalapját. Utána elment bemutatni pergamenre festett diplomáját a cremonai várostanácshoz, kérve: adjanak engedélyt a város ősi polgárának, hogy gyógyító mesterségét a törvények s a tudomány szabályai szerint a város javára gyakorolhassa.

A széles sarokházat újravakolták. A porta fölé Aesculap jele került, a Madonna-kép átellenében; a vak sarokablak párkányáról letekerődző kígyót formált a kőfaragó. Egy hét múlva megfiatalodott az ifjú doktor ódon háza, amelyben talán már századok óta laktak a Monteverdiek: nyergesek, gyertyaöntők, hangszerkészítők...

Akit a kíváncsiság hajtott, vagy kórtól űzve az első napokban átlépte félve a doktor ajtaját – úgy érezte: idegen világba került. A széles pitvarban, ahol azelőtt hosszú szárítópad állt, most fűvekkel, gyökerekkel, gombákkal, fakérgel megrakott polcok sorakoznak, mintha Baldassare azt akarná bizonyítani, hogy minden titkot ki lehet csalni a természetből. Néhány lépéssel odább viszont különös köveket, pozdorjává tört ércet, salakot, ként, salétromkupacokat vehetett észre a látogató; a pitvar közepén kis kemence állt, mellette kisebb és nagyobb fűjtatók, aszerint, mely hőfokra kell hevíteni a tüzet.

De a valódi varázslat akkor kezdődött, amikor a páciens átlépte a küszöböt. A sarokban szobor állt, melyet a doktor még Páduából hozott magával, valamerre ott vetette fel szántás közben az eke, s a parasztok jó pénzért eladták az Egészség egykori istennőjének torzóját az ifjú orvosnak. Mintha boszorkánykonyhába került volna a vendég: kint a kemence elvégezte a durva munkát, bent már csak az ideillő párlatok, szárított füvek, szitált porok kerültek a görebekbe. Rejtelmes alakú edényekben keverte Monteverdi doktor az „ingredienciákat”, s hogy az alkimisták megszokott állatja se hiányozzék, villogó szemű, fekete macska terpeszkedett a felső polcon, szárított gyíkok, türe szúrt rovarok, skorpiók között. Lent a „műhely”, a dokorkonyha parazsánál fűttek naponta az elixírek, gyógyító kenőcsök, főzetek, mákonyok. A mester éjszaka is felkelt, fölé hajolt a fortyogó fazéknak, leszedte habját, új edénybe töltötte, port szórt vagy gyökérmedvet cseppentett rá, keverte, míg a főzet nem változtatta színét, vagy nem csapta vissza sűrű hálóval páráját.

A szoba másik oldalán volt a szokott alkimistaműhely: ezt ritkábban, mintegy ünnepnapokon kultiválta a doktor. Talán ezer és ezer tudós és sarlatán főzte, párolta az ércek salakját, higanyt s ként kevert, salétromot s vegyületeket figyelt: jelentkezik-e a kabalisztikus titkos szám, a Nagy Magiszter, a bölcsek köve, a kis kemence mélyén, a hamuban nem csillan-e fel a sejtelmes, megálmódott arany?

A belső szobában azok az eszközök álltak, melyeket Baldassare Monteverdi még Páduából hozott magával. A hosszú, széles asztalon felül-alul szíjak, ha nyugtalan, jajgató beteget kellett leszorítani. A falon polcok s kis szekrény: csipeszek, ollók, kések, kanalak, egy fűrész és balta, sebkutató szerszám, fémtükör, klistérek, érvágó tálak, hatalmas homokóra, mely rovátkáival félperces pontossággal mutatta az idő múlását. A sarokban csontváz, a dolgozóasztalon koponya. A falon színes rajzok, melyek az emberi test részeit ábrázolják, a híres nagy páduai professzor, Vesalius útmutatása szerint: mintha labirintus lenne, úgy keringenek benne a kék s veres erek, edények, ideg, foltok, zsírok és csontok – ahogy elleste a természet titkait. A sarokban kis polcon néhány könyv, melyet az emberi test titkairól írtak s nyomtattak: arabok bölcsessége, egy ódon Galenus-kötet, Hippokrates negyedréti kiadása, Leonardo da Vinci rajzai az emberi testről: ezért egy egész aranyat kellett fizetnie annak, aki a mű birtokával hivalkodni akart.

Andrea Amati, a hangszerkészítő, barát és rokon, ült látogatóban a doktornál. Hosszúak arcát Krisztus-szakáll övezte, kék szeme vidáman nézte a világot, míg fel nem szisszent s nem dörzsölte meg fájós, csúzos jobb kezét.

Baldassare doktor kint párolta a friss kenőcsöt a fájó izületre, ezalatt nyílt az ajtó, beszaladt a legidősebb Monteverdi gyerek, a hatesztendő Claudio. Egy perc, már megjelent az ajtónyílásban Maddalena asszony kövérkés, főkötős arca is, hangos lombard szóval hívta a kisfiút. De Amati nevetett.

– Keresztfiam, már csak azért is szeretem... tegnap is eljött a műhelyembe. Az idősebb inasom vezette este haza. Ha nem tudná, Maddalena asszony, naphosszat ott játszik nálam. A hegedűk s a violák jobban érdeklik Claudiót, mint apjának a mestersége.

A fiú átölelte Andrea térdét, játékosan, incselkedve nézett rá. Ahogy hallotta a legényektől, úgy szólította:

– Messere, eljöhettek ma is?... szeretném látni, milyen, amikor kiveszi a pácból azt a bordát... amit a múltkor beletett, megígérte, hogy megmutatja, amikor összeállítja a violát.

Maddalena elkapta a kisfiú zekéjét, már vitte volna kifelé, amikor kint megkondult a kisharang. Ez azt jelentette, hogy új beteg érkezett, még nem tudja a járást, most jön először vergődő lélekkel, remegve az elkövetkezendőktől. Lehet persze, hogy rokon hívja a doktort pácienshez, amikor már a borbély vagy javasasszony nem tud segíteni.

Az orvos betegekből élt, Maddalena asszony előresietett: az ostoba cselédlány talán még elriasztja, szörnyű történetet mesél az új vendégnek, akiben amúgy is bujkál a félelem.

Sovány férfi bicegett be. Ahogy botját fogta, Baldassare látta: félzsoldos katona. Így állt előtte, összeszorítva fogát, hogy ne jajgatással kezdje, amikor elmondja panaszát. A doktor intett, húzzon széket magának, várja sorát, míg végez Amatival. Néhány barátságos szót szólta a beteghez, akinek szaván megérezte, hogy nem cremonai, nem is lombard, Itália délibb vidékein ringatták bölcsőjét.

– Látod, Andrea, ezt ma próbálom ki először rajtad. Tudod, mi van ebben? Tevecsontfőzet. Múlt héten vettem egy genuai vándorkufártól, aki csontokkal kereskedett. Igen... két scudit fizettem érte, többet kért először... de megéri... Úgy mondják, a tevecsont kiszívja a test nyavalyáit, s ha forró kénes szappannal elegyítik főzetét,

biztos a hatása a fájó ízületre. Próbáld ki, kerüld a hideget, éjszakára göngyöld be jó melegen, reggel bontsd le a külső kötést. Ne félj, nem gátol a műhelyedben, de azért kíméld a kezéd... Úgy hallom, mindennapos lett nálatok a fiam. Bizonyára lábatlankodik, utadban van a műhelyben.

Amati nevetett.

– Megszoktam. Szeretem, ha körülöttem sűrög-förög. Mondom neki: hozd ide ezt vagy azt a szerszámot... ismeri őket. Ha kész valamelyik zeneszerszám... igen, tudod, ez nálunk nem megy olyan gyorsan... mint másoknál, azt hiszem, nem kell neveket említenem előtted... ha elkészül egy szép viola... most, hogy ilyen nyavalyás a kezem, már alig tudom kipróbálni én magam. Legényemre bízom, de ez csak ostoba falusi nótákat tud cincogni rajta, nem ismer egyetlen villanellát vagy madrigált sem. Látnád, hogyan torzul el ilyenkor Claudio arca. A múltkor földre vetette magát, sírt, adjam neki oda... ő szebben játszik rajta, megtanulja... bízzam rá. Mondtam neki, majd ha megnősz, te leszel az első segédem! Ki tudja, Baldassare, melyikünkhöz fog húzni a fiú... De tudós ember fiához már nem illik a mesterkötény. Ūr lesz a fiadból, rokon! Ezért fáj a szívem, ha ott ólálkodik a műhelyemben a kisfiad. Félek... megszeretem... Fájni fog, ha már megjön az esze, s elmarad.

Nevettek. Amati felállt, kezét fogott a doktossal.

– Majd küldök át egy pint bort, Baldassare, tegnap hoztam a szőlőmből.

A sánta emberre került a sor, felállt. A doktor nézte az arcát. Homlokán rosszul forrt sebhely nyoma, mely lefut az arcon, elvész a fül mögött.

– Becsületes vágás volt, amit kapott kegyelmed.

– Marcantonio Colonna hajóján voltam, Lepantónál... A lábam miatt jöttem el, messere. Golyót kapott, de nem ért csontot. Most újból gennyezni kezd. Rosszabbul járok, mint amikor kaptam a sebet.

A gyermek csodálattal nézte a nagy idők invalidusát. A doktor halk hangon, mintha csak emlékeit sorolná, válaszolt.

– Már majdnem hat esztendeje... épp bementünk Páduából, az egyetemről Velencébe... Szép, meleg október volt, emlékszem rá, kint sétáltunk a Piazzán. Egész nap ott turkáltam régi könyvek között, s amikor már kezdett leereszkedni az alkonyat, mi is, a társaimmal

együtt, mint Szent Márk városának boldog lakói, ott ögyelegtünk a Palota körül. Egyszerre Szent Márton csatornája felől feltűnik egy hatalmas gálya. A jó szeműek – én magam nem ismertem meg a hajókat – már messziről észrevették, hogy Gábor arkangyal képe leng az árbocon, de mellette lófarkas lobogókat csóválnak a katonák. Amikor befutott a csatornába a gálya, egyszerre eldőrdült mind a negyven ágyúja. A torkolattűz úgy villant az alkonyatban, mint tűzhányó hegy krátere. A velenceiek, akik minden hajójukat ismerik, már mindenütt ordították:

– Győzelem... győzelem... Giustiniani gályája!

Néhány perc múlva leoldották a hajók a csónakokat: török főfoglyokat tuszkoltak be, körbevették a fegyveresek, Giustiniani tisztjeivel a nagyobb dereglyébe szállt. A Piazzán voltam, mindent kényelmesen végignézhettem. Egy szemvillanás alatt úgy megtelt a nagy tér, attól lehetett tartani, leszakad, bele a tengerbe. Minden velencei rohant befelé a városba, kiáltoztak, kacagtak, ujjongtak. Ilyent még soha nem láttam: győzelem... győzelem... Egész Velence ettől a *Victoriá*-tól harsogott.

Giustiniani akkor érkezett a Palota elé. Mire odaért, már vörös szőnyeget terítettek a lépcsőkre: mintha fejedelmi vendéget várna a Serenissima. A kapitány hajadonfőtt volt, homlokát eltakarta a kötés. Ő kapta Lepantónál a velencei vezérek közül a legkeményebb sebet. Jutalmul ő jelenthette be a Nagy Tanácsnak: az egyesült keresztény flották kilenc nappal ezelőtt tönkrevették a pogányt.

Mindenki, aki tehette, eljött a Consiglio Grande éji ülésére. A sötét leereszkedett a városra, de ezen az éjen csak a csecsemők aludtak. A doge elrendelte: mielőtt megkezdik az éji tanácskozást, mondjanak a San Marcóban Te Deumot. A tömeg benyomta a kapukat, bezúrták a sekrestye ajtaját, míg a papok beöltöztek a legdíszesebb misruhákba. Előkerült Zarlino mester, a híres karnagy, s mire feltárult a San Marco nagykapuja, már úgy dübörgött, mintha csak a csata hangját akarta volna visszaadni mind a két orgona. A doge úgy rendelte, hogy a záskmányolt zászlókat terítsék a főoltár elé.

Ezt a Te Deumot nem felejthetem el. A San Marcóban... Palestrina mester művét énekelte a kórus, az orgona akkor hallgatott. Égi és földi seregek csaptak össze, s míg bent, a nagytemplomban szorongott, egymást tiporta az embertömeg – kint a városban már megkezdődött Velence éjszakai ünnepe... Ha láttátok volna: üldözőbe vettek egy

keleti kufárt, örményt vagy perzsát, vagy aki a Fűszeres Szigetokről vetődött Szent Márk városába. *Töröknek* nézték. A néhány török kufár, hivatalbeli, aki ott élt Velencében, megneszelte a veszedelmet, rohant a Barbaro-palotába, mert a palota ura Konstantinápolyban képviselte a Serenissimát: itt találtak menedékre. De boltjaikat... az örmény boltokat is, mind kifosztotta a tömeg. Az atyák...? A Consiglio Grande hajnalig tanácskozott. Elfogadják-e a Velencére eső felkínált zsákmányrészt, s ha nem, mennyit követeljenek ezen felül még annak fejében, hogy Szent Márk köztársasága a világ hat legerősebb hajójával és ágyúival eldöntötte a lepantói csatát?

Még élt Tiziano... Ezen az éjen maga a Nagy Tanács küldött gondolat érte: az agg mester vállalja-e, hogy megfesti e teremnek a Lepantói Diadalt? Mi mindent vállaltak ezen az éjen... Hány ezer dukátnyi ajándékot Don Juan de Austriának... követségek küldését, melyek bejelentik majd a távoli világnak a diadalt: Szent Márk diadalmaskodik, a Serenissima győzhetetlen.

Felrezzent. Láta a rátapadó tekintetet: sem Amati, de a kis Claudio sem hallotta apját ily lelkesen, átszellemülten mesélni elmúlt dolgokról. Az idegen sziszegve próbálta előretolni merev lábát. Baldassare szeme végigfutott az arcon: láz!

– Most menjetek! Ha holnap is fáj a kezed, Andrea, jöjj el újra!

A katona halkán mormolta:

– Nekem ebből a sok dicsőségből csak egy golyó maradt. A pápai hajó fedélzetén voltam... A fekete hajón. Talán hallott kegyelmed arról, hogy Marcantonio Colonnának néhány nappal a csata előtt meghalt az egyetlen lánya. A tengernagy erre elrendelte: fessék feketére a deszkákat, az árbocot, a vitorlákat. „Nem lesz ennek jó vége”, mondtuk: ki látott ilyen hollószárnyú hajót... Mégis mienk lett a győzelem. De micsoda áron? Mellettem legalább háromszázan estek el, amikor öt török gálya kereszttüzébe kerültünk. Megúsztam egy puskalövessel. De a többiek, messere... tehetetlenek voltak a felcserek. Mit csináljanak... széttört lábakkal heverték, bezúzott koponyákkal, a fűrészek és balták hajnalig dolgoztak azon a szörnyű hajón... Velencében persze ünnepeltek. De hajnalig hány jó bajtársamat vetették zsákban a tengerbe? Mi maradt a dicsőségből, messere? Harminc scudo esett rám a zsákmányból. S ez a láb... Kérem, doktor, bánjék irgalmasan velem! Sokat... nagyon sokat szenvedtem.

Mint a hadvezér, olyan az orvos. Egy perc alatt el kell döntenie: felveszi-e a végső küzdelmet a test romboló erőivel szemben? Vagy óvatosan, félve... időt nyerve elkerüli a csatát? A láb üszkösödött, puffadt fehérje, a gennyszivárgás mutatta a csontok körül bujkáló küzdelmet. Vesalius doktorra gondolt, aki a hulla fölé hajolva mutatta boncolás közben: „egy héttel ezelőtt még segített volna a fűrész, balta és a kés”. A katona szemébe nézett.

– Barátom... az élet szép, s már amúgy is megelégette bizonyosan a katonamesterséget. Valamilyen könnyebb... békésebb foglalkozásra gondolt-e? Hisz minden lehet... talán csak éppen orgonista nem...

Az ember rettenve nézte a doktort.

– A lábam?... Arra gondol-e, hogy nem lehet már megmenteni? Ennyi évvel az ütközet után, amikor már annyit kínlódtam veled?

– Lehet, hogy a golyó benne maradt, s most megbosszulja magát, hogy akkor lusta volt a seborvos, nem kereste meg... Négy ujjal a térd alatt kellene... A térdét még használni tudja, messere.

Súlyos csend ülte meg a szobát, hallani lehetett, mint pereg alá a homokórából a por.

– Mikor?

Az orvos szeme a percmutató rovátkáin nyugodott.

– *Hora ruit*, inal az idő, barátom. Kegyelmed is érzi, rázza a láz, a test beteg. A véretek viszik a szívhez a kórt. Amikor idejött hozzám, ugye, számolt már azzal, hogy...

– Nincs más segítség?

– Talán... talán enyhítenek ideig-óráig a főzetek, talán lohad a puffadás s csökken a láz. De látja, messere, nyakán s hónalján már érzi a csomókat... beteg a vér, s a genny ezer apró csatornán szét-széled a testben, és sietteti a halált. Az órák rohannak, barátom. Ma még, ha megteheted...

– Csatában nem féltem...

Az ember szeme tétován meredt a fűrészekre. A doktor átfogta karjával.

– Kegyelmed is tudja, seborvoslásra ritkán vállalkozik tudós ember, akit az Alma Mater doktorkalappal tisztelt meg. De mesterm Páduában úgy tanította, hogy a sebek gondozását ne engedjük át tudatlan borbélyoknak. A hulla szolgál az élő testnek, amikor engedelmesen feltárja titkait. Ha messere úgy határoz... Nem fog fájni... nem érzi majd azt, amit mi, orvosok... operációnak mondunk.

Néhány nap kell csak talán, hogy lábra álljon... s majd megkérem barátomat, azt, aki az imént itt volt a szobában, s aki érti, miként kell lelket csempészni az élettelen fába, hogy faragjon önnek...

A katona megrettent újból:

– Mankót?

– Nem... lábat, messere. Egy bot segítségével mindössze... legfeljebb azt fogják hinni, köszvény gyötri, azért biceg...

– Az ára, doktor... hogy elvégzi velem?

– Maradt-e még a harminc scudiból?

– Egy arany nyaklánc. Egy török halotról...

Baldassare doktor bólint.

– Néhány napig itt marad nálunk. Csak akkor biztos a gyógyulás, ha magam ápolom, kötözöm, s csak azt eszi, amit előírok, messere. Majd a kisfiammal fog játszani a gyógyulása alatt...

Az egyik fiókból kis edényt vett elő. Félmaréknyi fűszert szórt bele s néhány bogyót.

– Ne féljen, nem fog fájni...

A sarokban ott állt a boroskancsó, gondosan, adagolva töltött belőle a recés pohárba, melyen minden rovátka fokokat mutatott. Amikor a bor ellepte a fület s a bogyókat, lassan hevíteni kezdte a kis tűzhelyen. Néhány perc, nehéz illatú, súlyos gőz áradt, megfeküdt a szobát. Monteverdi doktor ebben a ködben lassan, a beteg háta mögött, előkészítette szerszámaint.

– Utolsó cseppig igya meg, s utána feküdjék fel erre a deszkára!

A harcok felnéz a mennyezetre, amelyet szelíd galambok képe ékesít. Még küzd az álomosság ellen, lassan-lassan úgy érzi, hogy szemhéja ólomból van, szája már nem bír hangot adni, nyelve súlyos, idegen húsdarab. A mester kis kézifújtatóval felszítja a tüzet. Egymás után izzítja a fogót, ollót, fűrészt, bárdot, csipeszeket. Az egyik fiókból nagy halom gyolcsot, másikkól tépést vesz elő. Kis labdacsokek kerülnek kezébe, válogat... előhúzza tálkáikból a vérzés-csillapító füveket. Fél szemmel figyel a páciensre. A vitéz lassan mozdul, látszik, még küzd az álommal és bódulattal.

– Emeld a kezéd...

Végtelen fáradtsággal mozdítja a kisujját. – A mákony okozta bódulat már csaknem teljes.

A doktor kiszól a szomszéd szobába.

– Maddalena, forralj vizet!

Néhány hasítással felszegi a foltos harisnyanadrágot, melyet megáztatott a véres genny. Ecetet vesz elő, megmártja kendőjét benne, letörli a lábat.

Az ember nem rázkódik össze, nem sziszeg. Nézi az üszkösödő végtágot. Még él, még küzd, még egy az ember testével.

Néhány perc... a doktor kezében meglendül a fűrészbél. Az izzó vas vörös ívet szakít a levegőben. A mester néhány gyertyát gyújt, majd széles fémtükröt helyez oldalvást följük: a tükör lapja ráveti a fényt a duzzadt, haladó testrésze.

A beteg alszik. Gyengéd kézzel visszahelyezi félrefordult nyelvét szájába, nehogy elharapja, ha mégis átüt a kábulaton a fájdalom. Még egy kupát készít, még erősebb mákonnyal, ha hirtelen ébredne. Nagyot sóhajt. Megelevenedik benne Pádua jó mesterének képe, s hirtelen biztos mozdulattal bemetszi a beteg húsba a fűrészfogó vasat.

3.

Cremona sorsát Madridból irányították. Több mint negyedszázada annak, hogy királyok és császárok szétosztották maguk közt Itáliát. Milánóba beköltözött a spanyol kormányzó, s egész Lombardia megízlelte a „Spanyol Béke” keserű kenyerét. Leszegényedett grandok ültek a kormányzókban, kasztíliai kapitányok jártak adószedésre, az egykori szabad lombard hercegség határain őrtornyok sora emelkedett.

A kis olasz államok egymás után összeroppantak. Az „öthúrú hegedű”, ahogy a középkorban Itáliát nevezték, már nem szólt a maga tiszta hangjaival: Velence, Firenze, Nápoly, Róma s Milánó harmóniájából a harmadik s az utolsó már kiesett. Cremona lombard város volt, így osztotta idősebb testvéreinek, Milánónak sorsát. A városi magisztrátus látszólag önállóan vitte a hajdani szabad város ügyeit, de rettegtek: mikor jelennek meg spanyol kapitányok, hogy kivessék a véradót: hány gyalogost, lovast, ágyút kíván a katolikus felség távol, „hüségese” Cremonájától.

A cremonaiakat nem jellemezte nagy vitézség, városuk falai kevés ostromot álltak ki; a rómaiak idejében már laktak itt szorgalmas, dolgos népek, a középkor óta osztották a lombard városok változó

sorsát. A város régi, féltett pergamenjei tanúskodtak a hősi múltról, de a jelen csendes mindennap volt, csak a nagyon öregek emlékeztek rá, milyen más... milyen ragyogó volt Cremona sorsa, amikor Milánóban még nem székelt spanyol alkirály.

A templomok zsúfolásig teltek, ha egy-egy merész prédikátor csábító jóvendölést választott példabeszédül, ha a zsoltárok szövegében a szörnyeteg feletti diadalt hirdette a textus. Ilyenkor zengett a nagytemplomban az ének, a kórus együtteséből egymás után emelkedtek ki a szólamok: a tenor uralkodott – hívők s énekesek egyaránt értették –, ez a leláncolt Itália nyelve, s a mély, komor, fenekedő basszus, melyben megveti lábát a Rontás – maguk a spanyolok.

Cremona tisztábban értette a zene nyelvét, mint leigázott városostevérei. A környék erdői nemzedékek óta kitűnő fával látták el a hangszerkészítőket, s ahogy apáról fiúra adták titkukat, úgy őrizte meg minden műhely saját féltett receptúráját, a pácok titkát, a prések erejét s azt az időt, melyre szükség van, míg a nyers fa szerszámmá alakul.

Claudio naphosszat ott élt Andrea Amati műhelyében: a tízéves, korarérett fiú néha már kivette a segéd kezéből a hangszert, szeme járása mutatta „majd én”, ott állt a mester mellett, ha boszorkánykonyhájában kotyvasztotta a lakkokat, pácokat, melyektől nemcsak színt, csillogást kap a meztelen fa, de a nyers anyagba belopják a lélek erejét: ha Andrea kezébe veszi a lapos violát (a kisgyermek kezében még nehéz szerszám), megpendíti, fülét odafekteti a szépen ívelő hosszúkás testhez, mely olyan, mintha távoli, egzotikus lény élő corpora lenne: hajlékony, vörösesbarna csillanású, rugalmas s könnyű, a hangszer él! Amati keze alatt titokzatos hangcsoportok szakadnak ki, futamok kergetik egymást, nyalábba olvadnak, majd egymásnak feszülnek kakofóniában. A hosszú arcú, szakállas mester, aki talán mindenkinél többet sejtett Cremonában a hangszerek titkáiból, néha mesélt a kisfiúnak a titokzatos erőről, amikor a hang megremegetti a papírlapot, ha hinni lehetne a csalóka érzékeknek; erő, vagy – ahogy mosolyogva mondja – *fluidum*, „hasonlatos ahhoz, ahogy apád magyarázta a nedvek keringését az emberi testben... igen, az élő testben, s ez a titokzatos mozgás elakad, ha a testből az élet kiszáll”.

Andrea violái hírükben túlszárnyalták máris Cremonát. Messzi városokból jöttek kereskedők, néha fejedelmi vagy főpapi küldöttek,

hogyan betérjenek Amati műhelyébe: „mi készül, messere”; csengett a florenci forint, mantuai dukát, a ferrarai scudo... itt-ott egy-egy velencei zecchino, bár a Serenissima nem szerette, ha polgárai „idegenben” vásárolnak.

A zeneszerszámok készítőinek céhe ősi testület volt Cremonában: Andrea Amati művészete most a többieket is versenyre ösztökélte. Ha vásárnapként betértek valamelyik hangszerkészítőhöz, mindenünnen előkerült egy-egy nemrég készült zeneszerszám, mely valamilyen titkot rejteget: formája új volt, pácán változtatott a mester, préseit lazábbra fogta, módosította a húrozatot.

Ilyenkor az asztal felett összehajoltak a szakállas fejek. Elfelejtették, hogy a valóságban harcban állnak egymással, lappangó féltékenységgel szövi át az évszázados hagyományokat... A *hang* bűvöletében éltek, ha dominikánus vetődött volna be fürkész tekintetével, azt hihette volna: titkos eretnekségre bukkant, mely bálványát imádják, a hervadt rózsalevél színű testet, mely lehetne bölcső vagy cseppnyi koporsó, ha nem állna egyetlen fekete lábon, vagy nem tűnne el kis, lapos tányérjával pereme a mester álla alatt, míg kezében táncol a félkörívű vonó.

Amati jól őrizte titkát. Míg violái, e testesebb, széles szerszámok zengték műhelyének dicsőségét – a mester kecsesebb szerszámról álmodozott. A *viola túl nagy*, nehézkes; könnyebb, játékosabb hangszer kellene, mely nem kéredzkedik már le a földre, nem ül nehézkesen a zenész karján, nem kell térdhez támasztani, nem önti el a muzsikust az izzadság, ha egy órán át görnyedve szerszáma fölé hajol. Könnyebb hangszer kell... kecsesebb... *viola* helyett... *violino*, mely egyetlen irammal eléri az eddig rejtett magasságokat.

Amati *hegedűről* álmodott. Ismerte a muzsikuskok ellenállását, a céhtársak szeszélyét, a gondot, melyet magára vesz, ha valami újat, a megszokottól eltérőt akar alkotni. Mindenki tudta, minél kisebb, kecsesebb, kézhez állóbb a zeneszerszám, annál több gond, aggodalom van vele, úgy kell összeforjniuk a lemezeknek, mintha egyetlen test porcikái lennének: s ad-e mélységet, zengést, színt, tónusokat a kisebb test, hogyan mérkőzhetik a *viola* megszokott, komolyabb arányaival: a „*violino*” nem lesz-e gyermekjáték, drága portéka főurak fiainak kezében, melyet eldobnak, ha a kis princ valóban már zenét tanul?

Cremona szíve ott dobogott a dómban. A bolthajtások s ívek alatt százados biztonsággal keringett az ének: szólamokra oszolva, kar-énekké dagadva töltötték be az áhítat hosszú óráit; ha egyházi vagy városi nagy ünnep közeledett, késő estéig világosak voltak a dóm ablakai: aki erre járt, megleshette a próbák izalmát, az ismétlések sorát, a karnagy szigorú szavát s azt a rengeteg, titkosnak ható jelzést, varázsszót, mely tolvajnyelvként fonódott karnagy, énekesek s zenészek köré.

Marc' Antonio Ingegneri nem úgy jött városi főkarmesternek, mint szerény származású, a város magisztrátusa előtt leboruló muzsikus. A veronai származású zenész harmincesztendős volt, amikor a dóm karmesteri tisztét elfogadta: jól tudta, Cremona lakóinak képzeletét akkor nyugózhatja le, a város büszkeségét akkor legyezheti, ha úgy érkezik, mint nagyúr. Így megteremtheti a légkört, melyben az Európában is ismert zenész megtalálhatja mindazt, amit e csendes kisvárosi életben keres.

Ingegneri bejárta Itáliát, élt Flandriában, megfordult német és osztrák udvarokban. Kutatta a hangszerek titkát, tudta, hol lakik zenekedvelő fejedelem, kinek lehet bőkezűségére számítani? Ingegneri ismerte Palestrina mestert, találkozott többször vándorútján Orlando di Lassóval is. Hosszú-hosszú éjszakába nyúló esték során vitatták a *madrigál* titokzatosan változó természetét, lehet-e a kötetlenül szárnyaló, változatos műformát igénybe venni, ha templomi énekről van szó, ugyanúgy, mintha lantkísérettel zeng fel a legszebb hangszer, az emberi hang, a vox humana a kedves ablaka alatt?

Ingegneri nem jött Cremonába üres kézzel. Sokat tapasztalt ember volt, aki a veronai székesegyház kis énekeséből küzdötte fel magát. Barátai jó előre felfedték előtte a cremonai városháza sok-sok helyi titkát, a városlakók előtt létfontosságú cselszövényeket, rokoni szálakat, vérbosszúkat, melyekkel telve voltak az olasz városok. De ugyanúgy megtanulta, hogy valódi tekintélyre csak akkor tehet szert, ha felsőbb hatalomra, fejedelmi kegyre vagy a nemesség jóindulatára támaszkodhatik. Cremonában is éltek nemesurak: duzzogva húzódtak vissza városi házaikba, ha nem kívántak spanyolok alatt szolgálni, sóvárogva emlegették a visconti- vagy sforzai-időket, amikor *olasz* volt a milánói udvar, s Leonardo da Vinci esetje adott ragyogást ünnepeinek.

Így Ingegneri már úgy érkezett Cremonába, hogy nevéhez hozzábiggyesztette a sokat sejtető „nob.”-ot, a *nobilis*-t, mely jelképezhette ugyan mestersége műzsái hagyományait is, de általában a származás előkelőségét jelentette. A rangos családok utcájában bérelt magának házat. Megtudta, hol, milyen családoknál jönnek össze a zenekedvelő főurak, hol vannak unatkozó lányok, akik szívesen vennének lant-, fuvola- vagy hárfaórákat a nagy hírű veronai mestertől. Így történt, hogy Marc’ Antonio Ingegneri nem sokkal azután, hogy megérkezett s berendezkedett Cremonában, a dóm oltára elé vezette a város egyik nemes családjából Margherita de Soresinát.

E friggyel a maestro törzsökös cremonaivá vált, akire büszkén tekintettek a polgárok, különösen, amikor nyomtatásban is napvilágot látott néhány madrigálgyűjteménye, s a város zenekedvelő házaiban estéknként zene- és énekszó mellett hódoltak a „dilettanti”-k, a műkedvelők e megújuló műfaj szenvedélyeinek.

Trubadúrok ajkán született a *madrigál*, századokon át a nép között lappangott, hogy hirtelen előtörjön, először rendszerint négy szólam harmóniájában. Eleinte szerelmesek szavát kísérte, több strófaból állott. De a szakokat alig láncolta egybe a kompozíció közössége: mindegyik strófa önmagában egész volt, csak a mester stílusának egysége dominált.

Cipriano de Rore volt az a mester, akinek nevéhez fűződik a madrigál műfajának majdnem tudományos „reform”-ja. A négy szólam helyébe ötöt iktatott, s a kromatizmus erejével széttörte a merev kereteket, a túlzottan szigorú hagyományt: a kromatikusok egy emberöltőn keresztül harcolnak a „tradicionalistákkal”. Petrarca műve a legfőbb kincs, forrása az előbbieknél: minden egyes mester saját tetszése szerint árnyal, színez, modulál, mindenki lelkének, szenvedélyének heve szerint remegteti hangját; az adott szövegen belül változatos, egyéni megoldásokat keres. A kromatikusok hamarosan fölébe kerekedtek a vaskalaposoknak – oly mesterek jöttek segítségükre, akiknek híre az annalesek legfényesebb oldalairól bukkan elő: Palestrina, Orlando di Lasso s a forma „rombolásában” szinte századokkal elől járó Gesualdo, a venosai herceg – mind segítettek abban, hogy a madrigál a hang művészetét emelje nem sejtett síkokra. Már azáltal, hogy a mélyebb énekhangokat hangszerekkel helyettesítették, a vox humana felsőbb szárnyalásával vállalkozhatott arra, hogy a madrigálban valamit elővarázsoljon a paradicsom égi zenéjéből.

Andrea Amati műhelyéből Marc'Antonio Ingegneri dolgozószobájáig hosszú út vezet. Baldassare doktor előbb beszélgetett barátaival: mint orvos, jól tudta, a gyermeki természet csapongó, szeszélyes, mit ma kedvel, holnap feledi. De Claudio – mondta – mindig s mindenben a „sacra musicá”-t, a hangot keresi. Ott ül Andrea műhelyében, szeme csillog, ha a mester előveszi kedves új zeneszerszámát, mely elérkezett ahhoz, hogy kibontakozzék préséből, felhúrozzák, először adjon hangot. Ilyenkor a mester disszonanciákkal kísérletezett, szeme sarkából figyelte, mint rándul meg a kisfiú ajka széle, nyugtalan lesz, nem találja helyét, csapkod, mintha bajt készülne elhárítani. Majd észreveszi Andrea tréfáját, megnyugszik, leül, s fejét csóválva, felnőtt módjára mondja „ebben is van valami”, vagy „nem is olyan rossz”, s kacag.

– Baldassare doktor, ha a fiad ott van a műhelyemben, mintha lelke támadna minden darab fának s szerszámnak. A legények összevissza énekelgetnek, ami épp eszükbe jut, az ördög törődött eddig velük, észre se vettem, ha mutál a hangjuk, vagy akár olyan, mint a kappané. De a fiad karénekebe rendezi őket, még ki sem nőtt a gyermekpendelyből, máris vezényel. Legmogorvább legényem, a vásott Brúnó is szépen engedelmeskedik neki. Taníttatnod kellene... az én műhelyem kevés. Megmondom, szűk neki – a gyermeknek *nem* a kezében van a művészete, ügyes, ahogy babrál a fával, keveri a pácokat, ha mondom neki. De csak a zene érdekli, nem a mesterség, ahogyan egy darab fából kirepítjük az isteni szikrát, meglesni, hol rejtőzködik a fában, húrban, hangszerek formájában. Kár a fiút hegedűfaragónak adni. Egy fokkal magasabbra... Baldassare!

Claudio megy apjával, vasárnapi köntösében Ingegneri mester hajlékába. A doktor feltette aranyláncát, Páduában kapott tudorkalapját, sötét köpenyébe burkolva így mennek végig Cremonán, a nemesek utcája felé. A kisfiúban nincs semmi bizonytalanság. Ritka alkalom, hogy apja bezárja rendelőjét, feleségére bízza a főzetek, elixírek sorsát, viszi fiát kézen fogva át a hegyes macskaköveken, jobbra-balra bólint, mindenütt páciensei lagnak, ismerik a doktort, az asszonyok kiállnak az ajtóba: hová... kihez mehetnek a szokatlan délidőben, hiszen köznapokon a doktor hatalmas bőrkötényében, ingujjban, kis fekete sapkájában fogadja azokat, akik rászorulnak tudományára.

Ingegneri várja őket. E korban a „tanítvány” fogalmának még majdnem biblikus értelme él az emberekben: ahogy Leonardo maga köré gyűjtötte a jövőbeni festőit, s ahogy költőknek akadt diákjuk, aki a másolás tudománya mellett elleste a szó harmóniájának titkát – úgy örül a valódi maestro, ha figyelő lélek előtt nyilatkozhatik meg, átadhatja tudásának parányát. Baldassare doktor ugyan nem nemesember, de patrícius a városban, s Ingegneri is tudja: nem megvetendő, ha minden testi bajában a tudós doktorhoz fordulhat. Amati mester sok jót mondott a fiúról, amikor szót ejtettek arról: újabb, modernebb zeneszerszámokkal kellene felszerelni a templomi zenekart: a flóták elavultak, a trombiták recsegnek, a violákat nem kezelik gonddal a zenészek, s még egyetlen violino sincs a zenekarban Amati mester műhelyéből, pedig ezzel a hangszerral lehet elérni a legkönnyebben a legmagasabb szoprán szárnyalását is.

– Maestro – mondta Amati –, fájdalommal küldöm el a műhelyemből Claudiót. De neki ön mellett van a helye. Nálam egyet-mást megtanult már, aminek talán hasznát veszi. Nem árt, ha a jövőbeni karmester azt is tudja, hogyan érik a szerszám méhében a hang... néha esztendőig is... míg megszületik. Öröme lesz benne kegyelmednek, ha maga mellé veszi. Jó fiú, nem akaratos, nem csen el semmit. Úgy néz a legmogorvább legényre, hogy annak kiderül azonnal az arca... Nekem hiányozni fog valami, maestro, amit az én igénytelen nyelvemmel nem tudok megnevezni. Ha a viola kezemben lenne... megpróbálnám lejátszani.

Ingegneri belső szobájában fogadta őket, s ez nagy megtiszteltetés egy nemesember részéről. A maestro sokat utazott, nagyvilági ember, ránéz a kisfiúra. Mintha csak játszanék a gyerekekkel, leüti a clavicembalo néhány billentyűjét, felváltva keres konszonanciát és diszszonanciát. Figyeli a fiú arcát: meddig marad nyugodtan, hogy kapaszkodik a karosszék ülésébe, hogy fel ne pattanjon, ne fogja le a mester kezét. A maestro csak a szemét nézi. Majd halkan lesimítja a billentyűket, mintha elűzné a rossz szellemeket. Egy madrigál édes színeit bontogatja, ezt a gyerek még sohasem hallhatta, a napokban született a mester műhelyében.

– Énekelj!

Az ének néhány szótagját mormolja, hogy megindítsa. A fiú átveszi a hangot, halkan zümmög, a doktor visszahúzódik a sarokba, csillogó szemmel nézi a próbát, hallja, amint a tiszta fiúszoprán

felemelkedik a magasságokba, túlszárnyalja a húr pengő hangját, repdes a levegőben madár módjára, egy pillanatra nem felejtí a harmóniát, biztosan siklik ott, ahol Ingegneri próbára teszi, fioriturákkal dolgozik, játékos, színező variációkkal, majd mély bariton hangján, melyet csak tudása szépít, hozzázümög, hogy repítse, lendítse a fiút. Nyílik az ajtó – a maestro felesége jön be, nemesasszonyok gyöngyös főkötőjében, mosolygó szemmel, egy tál a kezében, süteményekkel és a másokban boroskancsó, de megáll az ajtóban, nézi a kisfiút, amint áll és nevet, a hangja ragyog, szeme bárányfelhőkben játszik, vezényli a taktust, ő int be a maestrónak... így énekelnek, mert Ingegneri néha féltréfásan egy-egy szót zümög a szövegből, fut a billentyűn keze; egy akkordnál int, megáll.

– Sokat kell még tanulnod, Claudio!

Szemével int az apának, aki kérdő-bizonytalanul néz a mesterre. Ingegneri arra gondol, mily furcsák az apák: a doktor hányszor állhatott így gondolataiba mélyedve a saját műhelyében, amikor neki magának kellett élet s halál felett döntenie, ajkáról várták páciensek, apa, feleség a remény vagy a sorsharag, a közeledő vég egyetlen szavát. S most ugyanez a Baldassare Monteverdi áll itt, kíváncsian, hánykódva remény s félelem között. Mit mond a maestro, tehetséges-e a kisfiú?

– Még sokat kell tanulnia Claudióknak, hiszen a zene birodalma végtelen. De már nincs az elején. Az Úr megnyitotta fülét hallásra, lelke befogadni képes az égi harmóniát. Ha ájtatos lélekkel végzi majd a leckéit, úgy a mi szép mesterségünk egyik reménye marad, még akkor is, ha a természet akaratából pár év múlva el is veszti mai angyalhangját... Hány éves vagy, fiam?

– Tizenkettő leszek.

– Nagy legény vagy, elég erős ahhoz, hogy szolgálatba állj. Mert tudd meg, fiam, te leszel egy darabig a legutolsó. Neked kell kiszolgálnod zenész társaidat. Te fogsz pultjukhoz odaülni, ha betegek lesznek, vagy ha – ami ebben az átkozott Cremonában bizony előfordul – gyalázatosan leitták magukat. Akkor is mellettem fogsz ülni, fiam, amikor kipróbáljuk a hangszereken, hogyan hangzik, ami papíron született. Ismered a hangjegyeket?

– Andrea mester megtanított rá. Nem nehéz...

– Látszólag semmi sem nehéz. De ahogy az első ember, ki tudja, ki lehetett, s mikor... belekarcolta az első betűket kőbe, agyagba

vagy viasztáblára... azóta mennyit gazdagodott az írástudomány. Feltalálták, hogy betűket öntenek ólomból, s azokat festékekkel bekenve présben rászoritják a papírra, s könyv lesz belőle. Ugyanígy van a kottával is, fiam. Mi minden szunnyad ezekben a verébféjekben! A hang, Claudio, nem olyan egyszerű, mint a szó... a beszéd. Több s kevesebb, hiszen a zene követi a verseket, kíséri a szavakat, az a célja, hogy kifejezze azoknak mélyebb értelmét. De mégis a szó talán az, amely hamarabb pattant ki szikraként az emberi értelemből, mint az ének... Ezért kell figyelni, Claudio, az emberi szót, mint ahogy a sólyom lesi gazdáját, hogy aztán – ha levették fejről a gyöngyös sapkát – kiszárnyaljon, elhagyja a föld légkörét, égi szférák csillogásában táncoljon... Igen, igen, Claudio, ezer és ezer dolog van, amiről nem tudsz még, nem is tudhatsz: mind a mi szép mesterségünk titka. Megleheted, ha türelmes vagy, s meghallod, ami más előtt rejtve marad. Akarsz-e nálam maradni, fiam?

A doktor meghajolt a mester előtt. Kezét iszákjára tette, jelezve: nem ingyen kívánja az oktatást. Ingegneri nevetve, nagyúri mozdulattal háritotta el:

– Erről még beszélünk, Baldassare doktor. – Majd egykettőre meggyeznek azzal, hogy a fiúnak kottákat is kell másolnia, ha új műsort mutat be a templomi énekkar, s ki kell osztani a szólamokat.

– Ūlj le *ma* te is, fiam!

A gazdag asztal Velencére emlékeztetett: a mester hazulról hozta magával a ragyogó színeket; terítők, szőnyegek, kályhacsempe, néhány kép a falon. Egyik megragadta a kisfiú képzeletét: a Kánai menyegző képe gazdag lakomajelenetével, ahogy köntösük bíbora s a bor vöröse keveredik az aranykék éggel s a zeneszerszámok rózsafájával. Nagy, gömbölyű tálak terpeszkednek az asztalon, a vendégek lassú mozdulattal nyúlnak az ételek után, ám a Mester mozdulata megállítja őket: áttetsző, derűs az arca, mintha a szeme mosolyogna, szőke, finom arcán átködlik a napfény ragyogása, köntöse redőin fényfoltok táncolnak. A kép szegélyén indák, virágok, ölebecskék, puha kis gyermektestek. Claudio nézi a képet.

– Városombeli mester csinálta. Paolo Cagliari. Bizonyára messere hallotta már a hírét.

Áhítattal nézték a képet, s most Ingegneri mutatta kincseit: néhány ritka zeneszerszámot, sípokat, melyek pipához hasonlatosak, öblös lantfélét, hosszú húros hangszert, melynek nyaka szeszélyesen

csavarodik, mint az inda. Egy víziszerkezetet, mely orgonasípokot szólaltat meg, parányi dobot, kígyóbőrrel áthúzva, a hüvelyk pengeti a ritmust, s Ingegneri ennek a kis hangszernek is megszólaltatja a lelkét.

A háziasszony mosolyogva tölt a kisfiúnak is az új divat szerint a kecses muranói kristálypohárba: az üveg testét átforrósítja a súlyos aranycsurránású bor. Míg Claudio darabról darabra szemügyre veszi az új csodákat, a maestro távoli utazásairól mesél a vendégeknek. Itáliát már messze elhagyták emlékei, most Flandria városaiban jár, ahol egy-egy magisztrátusnak olyan zene- és énekkara van, mint akár a biborosoknak vagy magának a szentatyának. Ám járt (itt halkítja hangját, mintha ezzel jelezné, hogy az Inkvizíció valamely itt leselkedő szolgálja nem hallhatja, amit most mondani fog) a Német Birodalom protestáns tartományaiban is, ahol szakítottak a szentegyház szertartásaival, nincs mise, zsoltárokat énekelnek, s a nagyheti Passió alatt hangzanak el a legszebb kantáták.

Ingegneri, amikor befejezi elbeszélését, a kezével széles kört ír le, ezzel jelezve, hogy a muzsikus számára nyitva áll az egész világ.

A maestro mintha eltűnődnék, halk hangon ismétli: mi is a tanulás rendje? Hogyan hág a lelkiismeretes, mesterségét művészetté változtató stúdiózus egyre magasabb körökbe, hol van az a pont, ahol túlszárnyalja már a korán serkenő tehetség a köznapi templomi zenészeket, akiket a magisztrátus vagy a káptalan oly szűkösen fizet. Ha minden jól megy, mondja a mester... két év alatt mindent, amire szükséged lesz, megtanulsz, fiam...

Összecsendülnek a poharak. A többi már a búcsúzás szertartása. Ingegneri mester kegyelemben elbocsátja az apát s fiút.

Amati Andrea szelíd szava helyett ezentúl Ingegneri mester kemény akarata kormányozta a kisfiút. Nem volt szabad odaszaladni az utcájabeliekhez, hogy fakardokkal viaskodjanak, vagy nehéz bőrlabdákkal s ütőkkel szálljanak versenyre.

– Ügyelned kell a kezedre! Egyetlen mozdulat, megszakad egy ín, s örökre béna maradsz: nem érzed a hangszer finom fogását. Zenész vagy, Claudio.

Reggel már ott ágaskodik a magas írópultnál. Küzdve a pilláira nehezedő álommal. Hátracseppenti a tollára gömbölyödő fölös tintát,

nagyot sóhajt, s róni kezdi a kottafejeket. Délutánra el kell készülnie a szólamokkal: a templomban próbát kezdenek, s a mester szétosztja a lapokat minden egyes énekese, zenésze között. Míg másol, dúdolni kezdi vékony szoprán hangján a Responsoria Hebdomadae Sanctae motívumait. Lassan feltáru előtte a szólamok, a „voce” világa, megszokja a mester jelzéseit, változatait, a cifraságokat, melyek kezdetben mint ismeretlen, megfejthetetlennek látszó jelek meredtek felé. Figyeli Ingegnerit, amint odaül a clavicebalóhoz, olvassa a hangjegyeket, egy futamot végigszánt ujjá, javít, töröl, változtat. Vagy előveszi fuvoláját, s hosszú, ideges ujjá végigcikáz a zeneszerszámon, szeme rávillan a kisfiúra, ilyenkor cseppnyit elmosolyodik: művészet s tetszelgő játék keveredik benne – fél szemével tanítványát figyeli, érzi-e, hogy most valami kifürkészhetetlen csoda részese: a mester alkot.

Kifürkészni a maestro génuszát: hogyan kezdi? Honnan indul el a motívum? Mikor öltenek végső formát a cikázó, egymást kergető változatok? Hol kapja össze biztos kézzel a szétszaladó, egymástól elszakadni látszó szálakat? S lám, egyszerre mégis összetereleli őket, leválasztja róluk a fölös cifraságokat. Készen áll a zenedarab... A madrigál meztelen teste, ez a váz, melyre rákerül majd a változatok díszes köntöse.

Ha kettesben vannak – mert a mestert sokan keresik, az egész város hozzá fordul, ha valahol a muzsikával kapcsolatban valami kérdés, óhaj, nehézség felmerül –, kezébe nyomja a súlyos brácsát: próbáld. Alig mutat valamit. Elvárja, hogy Amati műhelyéből magával hozza a fogásokat, a mesterség elemeit. Többet... egyre többet követel Claudiótól. Látszólag nem is tanítja. Fél szemmel lesi: hol vét el egy fogást, mikor tétovázik, mikor torpan meg valamilyen váratlan akadály előtt. Mint akit partról vízbe löknek – próbálj kiúszni magad! Ingegnerinek egy mozdulata elég lenne, hogy helyreigazítsa a fiú vékony ujját a húron, s ha fúvósszerszámát adja kezébe, megkívánja, hogy már ugyanolyan biztosan vegye a lélegzetet, mint a mester. A legszebb, amikor Ingegneri a viola da gambát veszi kezébe. Olyan, mintha földöntúli hang szállna belőle, de néha olyan lágy angyalének, melyhez hasonlót Amati műhelyében nem hallhatott soha. A mester *minden* hangszeren játszik, kissé varázsló, s szándékosan kápráztatja el a kisfiút e zenei mágiával, amikor ugyanazt a melódiát hangszerről hangszerre kergeti: tanuld meg! Nem ad feladatot,

nem kényszerít rá leckét. Csak egyik napról a másikra azt kívánja: a tizenkét éves Claudio Monteverdi tudjon mindent.

Ingegneri túlradó s szertelen. De a fiú hálás neki, hogy nem úgy kezeli, mint az iskolamesterek. Nem kiált rá, nem nyúl botjához. Néha nem is érti, mit mond, mert a mester úgy beszél vele, mint felnőtt zenészeivel... igen, mintha elfelejtené néha, hogy a fiú lába nem ér le az írópultról. Különös *felöltnek* számítja neveltjét, akit csak az akadályoz meg, hogy beüljön a zenekarba vagy az énekesek közé, mert még rövid az ujjá a hangszerhez vagy rövid a lélegzete. S mindenütt „prímet” kell játszania, mintha már ott ülne az első sorban, s neki engedelmeskednének a többi szólamok.

Ingegneri háza elég messze van az orvosétól, úgy egyeztek meg, hogy a mester délben asztalánál tartja a kisfiút. Nincs nagy bőség, a ház ura alig él boritallal, ezzel szemben asztalánál szívesen tréfál, sok vidám történetet sziporkáz, melyek nem mindig illendőek a kisfiú fülének, ilyenkor Margherita asszony tréfásan rettenve emeli fel ujját. Igen, Ingegneri mester nagyvilágot látott ember, aki úgyszólván csak pihenni jött a kisvárosba: ha jókedve van, elővarázsolja Claudio elé a flandriai tájékokat, Rómát, Nápolyt, a francia király udvarát, minden országot, ahol megfordult. Hirtelen félbeszakítja beszédét, lerakja kését, majdnem mondat közben asztalához siet, róni kezdi a verébfejeket. Az asszony ismeri, mosolyogva, némán int Claudióknak, egye meg almáját. De a maestro nem engedi el, egyet villan szeme – nézi, figyel-e kis segédje: hogyan megy az alkotás. Utána feláll. Fuvolat nyom Claudio kezébe, s eléje tesz egy kottalapot: ezt próbáld... úgy írtam, hogy esetlen flótásnak kell játszania, aki csak most kezdi gyakorolni a mesterségét. Szeme sarkából nézi, hogyan önti el a felháborodás pírja a kisfiú arcát: odanéz – hát egy teljes, nehéz fuvolaszólóra talál.

Délután tanulnak. A mester írja az alaptételt. Claudióknak kell megszerkesztenie a kontrapunktot. Ezt minden muzsikuskak álmában is ismernie kell, ez a mesterség alfája, itt nem ismer a mester kíméletet. Mintha csak feledékenységből történnék, mielőtt elbocsátaná, három témát vet oda elé: reggelre kidolgozod, készen elhozod nekem.

Olyan ez a gyerekkor, mint szörnyűséges s mégis gyönyörű hegemázas. Maddalena asszony, az anyja, aki egyik gyermekét dajkálja

a másik után, aggódva figyel, mint jön karikás szemmel, fáradtan, kimerülve haza este a maestro házából szeme fénye; álmában meglesi: ott is muzsikus szavakkal tör fel a révület, mintha szellemekkel beszélne. Szól az apának: nem látja-e a doktor, hogy beteg a fia, ez a veronai ember megbabonázta, hiába vett el nemeslányt feleségül, még az inkvizíció börtönében fogja végezni.

De a doktor szeme örömmel pihen a fián: megnyúlt, szép szál, magas legényke lett, most mutál a hangja: lépcső a férfikorhoz, persze elveszti szép tiszta szopránját, de amúgy sem szánta Claudiót kórusénekes-fiúnak. Otthon szelíd és csendes, öccsével, Giulio Cesaréval osztja meg csak a hangszerek tudományát. A Monteverdi-házban (a doktor apja is hangszerkészítő volt) még maradtak régi zeneszerszámok, lantféle, törpe hárfa. Az ifjabb Monteverdi csodálkozva nézi bátyját, hogyan fut az ujj fürge játéka: ő még csak hétéves... kacag, amikor Claudio kihoz a régi lókoponyából valami édes madrigál melódiát.

Egy este maga a doktor kéri: mutasson valamit a tudományából. Az apa fáradt, néha késő estig vesződik a páciensekkel, sokszor éjszaka is hívják, megpihen az egész napi vizsgálat, érvágás, klistérezés után. A zene feloldja a fáradtságot, s Claudio szívesen mutatja, amit aznap tanult. Ilyenkor néha nyílik az ajtó, bejön Andrea Amati, elhozza a szomszéd műhelyekből is a tanulókat. Egy este puha nemezbe burkolt hangszert vesz elő, mintha csak véletlenül lenne nála, odaveti: most készült el, próbáld csak ki, fiú!

Az orvos látja, hogy Amati arca elvörösödik, görcsösen kapaszkodik az asztal szélébe, feszülten figyel, amikor Claudio állához illeszti a hangszert, megpengeti a húrokat, megcsavarja a nyakon levő parányi kulcsokat, hangol, keze már nyúl is a vonóért. Szeme rátéved a madrigálkíséretre, melyet esti penzumnak adott fel Ingegneri. Felméri a sorokat, szeme végigfut a kottán: ez a maestro kézírása, jelzések, melyeknek értelme már nem titok előtte. Az új, domború, majdnem ismeretlen hangszeren megszólal a madrigál, a kis Maria Domicilla is behúzódik a sarokba, Amati szemében könnycsepp: Amati hegedűjével megkezdődik a Monteverdi-portán az első hangverseny.

4.

A velencei hangjegynyomdász díszes keretbe foglalta a kis kötet címlapját:

CANTIUNCULAE SACRAE

ékeskedett mind az ötszáz köteten, melyet a postakocsi Cremonába hozott. Baldassare doktor estebédet adott a tizenöt éves szerző tiszteletére, ezen Ingegneri mester feleségével, donna Margheritával együtt megjelent. A doktor hosszan nézte az egyszerűen metszett, de tetszetős kötetecskét, melyet, persze, az ő pénzén nyomtattak ki. Ugyanahhoz az Angelo Gardanóhoz küldte, aki annak idején megjelentette a fiatal páduai doktor orvosi téziséét. A fiú szabódott, de az apa a „scripta manent” elve szerint hajlandó volt a jövőendő dicsőségére előlegezni a nehezen összekuporgatott pénzt.

Sacrae Cantiunculae Tribus Vocis – mondta a cím –, Claudii Mostesviridi Cremonensis – egregi Ingegnerii discipuli *LIBER PRIMUS*... Háromszólamú kegyes énekek: első könyve a cremonai Claudio Monteverdinek, a kitűnő Ingegneri mester tanítványának – készült Angelo Gardano nyomdájában, anno Domini 1582.

A doktor elővett egy üveg, Vezűv lejtőjén termett édes bort, mellyel egy beteget ajándékozta meg. Míg összecsendültek a poharak, az apa szeme aggodalmasan kémlelte a híres mestert. Ingegneri halkan megszólalt:

– Ez még csak a kezdet, doktor, s én a magam részéről még vártam volna a kinyomtatással. Persze... manapság nem árt, ha felhívjuk magunkra a figyelmet... így lehet előbbre jutni. Ezenfelül ez – Liber Primus: majd innen fogjuk nyomon követni a fejlődést. Véleményemet kérdi? E háromszólamú zene még kissé szolgálai követi a szöveget, nem baj! Lesz még ideje elszakadni tőle... Itt van például az Alleluja: ez inkább szorgalmas tanuló munkája, mint leendő tehetség saskörme. Ezt azért mondom, mert azóta, doktor, hogy dicséretes módon saját költségére kiadatta Claudio szerzeményét, a fiú mérföldes lépésekkel ment előre ezek alatt a hónapok alatt. Zsenge korához illően még csak kegyes s istenes szöveggel foglalkozott, de ha nő egy kicsit még, bizonyára lebilincseli majd a szerelmes madrigál. De most már patrónus kellene... Nem, ne is szóljon,

doktor. Egyet ugyanis már megnevezhetnék. A nemes Fraganesco úrra gondolok, a feleségem rokonsága... nagy zenebarát, ősi ghibellin nemzetség, régi császárpártiak, így Milánóban is jó szemmel nézi a kormányzó. Szavából úgy vettem ki... nem bánná talán, ha Claudio következő, második gyűjteményét neki ajánlaná.

A fiú, akinek sorsáról beszéltek a felnőttek, sötét köpenyében, hosszú kék harisnyanadrágban ült helyén. Fürkészsze nézett mestereire – ilyenkor átható, ragyogó volt tekintete, de szeme mintha kissé kiemelkedett volna az arcból, mindenképp uralkodott. Az ovális fej előre hajlott, a duzzadt alsó ajak előrefeszült, kétoldalt már serkenni kezdett a szakáll, bár még nem ért hozzá borbély pengéje. Hátravetette haját: egyetlen széles hullámban hajlott vissza homlokára. A kihajtott fehér gallér kedves keretbe fogta ezt az érdeklődő, értelmes fiúarcot. Ingegneri Claudio kezére mutatott:

– Muzsikus keze: már át tudja fogni a vastag viola nyakát is, az új hegedűket majdnem kétszer. De vigyázzanak rá; ne engedje fát vágni vagy kertben ásni... fegyvert ne vegyen kezébe... legfeljebb könnyű törrel vívjon, tanuljon meg pisztollyal bánni: egy zenész sokat utazik, mindenre el kell készülnie. Igen, ügyeljenek a kezére... nehogy kigennyedjen körme körül, vagy bőrének ráncaiba befészkelje magát valamilyen kór. Ön orvos...

– S ha Fraganesco úr elvállalja a pártfogást?

– Monteverdi doktor, Cremona kisváros. Én nyugalmat kerestem a sok vándorlás után, azért vettem itt horgonyt. Persze ha valaki művelni akarja az apai szőlőt, itt is lehet. De a fiúnak tovább kell jutnia... Csiszoldjék, forogjon a nagy vásárban. Hová? Milánó, Firenze... Nápoly... Róma... Flandria, Párizs, Germania, Bécs. Ne elégedjék meg, ha egy koncot vetnek oda neki a város fukar urai. Ahhoz viszont, hogy továbbjusson, kellene a patrónusok. Nekem rossz lenne, ha továbbmenne, hisz a mesternek fáj, ha elhagyja a tanítvány, s úgy viszi, amit tőle kapott, mint istenek ajándékát. De az élet rendje, hogy a fiú útra készüljön. Még nem ma... nem holnap. Talán két esztendő múlva. Addig tanuljon... Nevelje úgy Claudiót, hogy mindenütt megállja helyét. Táncoljon... beszéljen a *dolce stil nuovo* nyelvén, állja meg helyét törrel is kezében, ismerje meg, melyik a jó bor, mely nem száll könnyen a fejébe. S vigyázva válassza meg pártfogóit.

– Maestro, a madrigál, amit tegnap mutattam...

– Claudio, csak nem fáj, hogy sorsodról beszélünk? Nézd, amikor pártfogóról szólok, jót akarok. Nézz apádra: milyen savmarta, forradásos a keze: mennyit kellett dolgoznia, míg ez a kis könyv a nyomdából kikerült. Mindent megtesz érted, ő hozott el a házamba is, fiam. S látod, neked csak tanulnod kell... De nemcsak nálam. Még nem tudsz eleget. A napokban láttam, amint böngészted a görög betűket. Latinul sem tudsz eleget... Cremonában is megnyílt az egyetem, ha nem is olyan a híre, mint a nagy Alma Matereknek: mi az akadály, hogy bejárj oda? Hallgass filozófusokat: ez illik a muzsikushoz. Csiszold Platónnál elméd! S még egyszer, gondolj apádra, hogy egyszer mindenért megfizess...

Ingegneri felállt, majdnem meghatottan szorította meg az apa hatalmas orvoskezét.

– Maestro, nagy megtiszteltetés ez az este házamra. Nemcsak azért, mert kegyelmed fiam mestere s úrasszonyom az ő második anyja. De kegyelmed homlokán... a géniusz ragyogása. Bizonyos vagyok, hogy fiam jó ösvényt választ, ha az ön útját követi.

Pietro Bozzola, a humanisták módjára borotvált arcú könyvárus, mélyen meghajolt Fraganesco nemesúr előtt.

– Mibe kerül, ha kinyomatjuk a fiú madrigáljait? Tud-e ajánlani olcsó betűszedőt?

– Nagyuram, ha elszánta magát, hogy egy téglát rak hozzá Cremona ősi dicsőségéhez, úgy Saobio mester bresciai nyomdáját ajánlanám. Fele árért elvégzi, olcsóbban, mint az elkényeztetett velenceiek. Ha majd kiállíthatom a művet bottégám ablakába, bizonyosan sokan veszik majd meg. Lelki épülésre való, de madrigál is: ez csalogatja az egyházi... világi vásárlókat. A doktor betegei is vesznek...

– Messere, ön zeneértő ember. Milyenek ezek a madrigálok?

– Ingegneri uram megtisztelt azzal, hogy meghívott házába egy kis concertóra. A dóm karából néhány énekes volt ott, maga a maestro is játszott viola da gambán. Amikor hallottam a madrigált, nagyuram, elfutotta a szemem a könny. Hiszen ott ugrált még a minap ez a kis Claudio az apja mellett, amikor Baldassare doktor indult a betegeihez. Hány gyereket láttam így felnőni, de ki törődnek velük? De ez a fiú többször bent járt az üzletemben, amikor az apja egy-egy könyvet hozatott. Mindig keresett, kutatott ő is, mondtam

neki: egyedül is bejöhetsz, fiam, nézelődhetsz, amit akarsz. De arra igazán nem gondoltam, hogy olyan nagy mester, mint Ingegneri úr, aki maga is nemesember, zeneszerszámot vegyen a kezébe s lejátszsa tanítványának opusát. Olyan szép volt, ahogy énekeltek... négy szólam volt s a hangszerek.

Bresciában olcsón kinyomtatják, ha nagyuram fedezné... s ami bejön belőle, fele lenne kegyelmességé, negyede az enyém... negyedet kapjon a szegény doktor azért a sok költségért, amibe a fiú kerül. Ha Amatiéknál maradt volna, már keresne, de így...

– Előre adjam a pénzt?

– A szokás úgy kívánja... ha már a művön ott az ajánlás kegyelmességé nevével.

– De akkor írja meg a nyomdásznak, messere, hogy... igen... hát szedhetik vastagabb, feltűnőbb betűkkel a nevem... Látom, a fiú itt is, igen helyesen, megírja, ki a mestere... Ingegneri? Ha így szokták! S a nevem: lám, csak így? Signor Francesco Fraganesco? Semmi cím? Semmi méltóság? Talán annyi, hogy „egregius” vagy „nobilis”... Lombardiában ez legalább annyi, mint Nápolyban egy gróf! Szerencse, hogy errefelé tudják, kik is a Fraganesciek!

Harminc scudo előre? Ha küldi, messere, a könyvet Bresciába – érte jöhet. Megfizetem.

Egy esztendő múlva már nincs olyan város dolgaiban jártas polgár Cremonában, aki ne tudná, hogy a szórakozottan járó, rövid köpenyes doktor fiának, Ingegneri úr tanítványának már két zeneműve is megjelent nyomtatásban, s most készül Velencében a harmadik gyűjtemény. A minap is két sienai kanonok kereste fel Bozzola könyvesboltját: kérdezték, merre lakik a tiszteletre méltó Claudio Monteverdi mester, a négyszólamra írt Spirituális madrigálok szerzője. Szeretnének íratni vele valamilyen motettát vagy ennél is nagyobb zeneművet székesegyházuk kórusára. Bozzola nevetett, leste a hatást: inasát Claudióért szalajtotta, s percek múlva kurta zekében, szelesen, sapka nélkül nagy dicsérettesséssel beszaladt Claudio.

Az új kötet háromszólamú műveket szedett csokorba: a címlap itt is Marc’Antonio Ingegneri mester hálás tanítványának tünteti fel a szerzőt. Huszonegy canzonetta, rövidebb, háromszólamú művek: játékosak, frissek, szeszélyesek, mintha csak játék közben, műhelyforgácsként hajította volna őket el. Nincs pártfogó, mecénás neve a címlapon.

A velencei nyomdász már előlegezi a költségeket, s Bozzola mester szívesen ajánlgatja a városbelieknek s idegeneknek.

Míg a könyvárus büszkélkedik a város dicsőségével, Ingegneri házában napról napra megújul mester s tanítvány közt – néha a legváltozatosabb formákban – a küzdelem. Claudio áll és töprengve nézi a maestro miséjének egyes részeit. Ujja kérdően mutat egy-egy passzusra: ilyenkor Marc’Antonio is felfigyel, nem szól semmit. Másnapra esetleg átírja. Ha – pihenésképp – kiegészíti eddig nyolc kötetben megjelent madrigáljainak valamelyik opusát, Claudio ujja végigsiklik a clavicembalón, arca tele mosollyal, úgy játssza elsőknek a kíséretet. Egyszerre megáll, felnéz a mesterre. Ingegneri dühös lesz, szitkokat mormol, utána mégis nekiül. Töröl, javít, újraír. Claudio győzött. A mester, akit sokan neveznek „Divino”-nak, mint ahogy egykoron Petrarca s később Aretino hordta e melléknevet – foltos könyökű munkazubbonyában pengeti asztalhoz íróónját, majd feláll, kezébe veszi kedves szerszámát, a viola da bracciót, keres... mintha megostromolná a tűnő melódiát. Majd rátalál. Ilyenkor Claudio hosszú feje előrehajlik: nevet. Ismerik egymást, mester s tanítvány ilyenkor boldogok.

De Ingegneri is biztosan vezet, a maga fölényes módja szerint. Hagyja tanítványát bolyongani saját útvesztőiben. Látszólag alig törődik vele, mintha nem is érdekelné, mit csinál Claudio. A fiú letörik, széttépi a kottalapot, abbahagyja. Feláll, kimegy a háztájékra, visszajön, nekiül, folytatja. Most sem megy. Dacosan int nemet Margherita asszonynak, amikor pohár tejet kínál. Szemben van Szent Bertalan temploma, ahogy elhalad mellette, hallja: requiem. Az öreg kántor, persze, ismeri a Divino tanítványát. Odaengedi az orgonához. Most a szertartás folyik, hallgat az ódon zeneszerszám. De amikor a harmadik tételre kerül sor, egyszerre Claudio keze alatt szólal meg az orgona. Boszorkányos gyorsan pereg ujja, mintha varázskert bontaná ki szomorú virágait, s különös módon panasz és gyász szintéziséből mégis valami derűs, paradicsomi kép bontakozik ki. A gyászolók mintha kevésbé szomorúan könnyeznének, a ministránsfiúk felnéznek, s odasúgják a papnak „Claudio játszik odafent”. Most már a miséző igazodik a fiú ujjához, s a templomot betölti valamilyen engesztelő, enyhítő szelíd áhítat. Amikor kimennek a gyászolók, haboznak. Az özvegy zavarában „messere”-t mond a „te Claudio” helyett, s scudót csúsztatna a fiú tenyerébe, ha az nem

mondaná olyan tiszta, átható szemmel: a megboldogultra gondoltam, múlt évben ősszel egy kosár almát hozott nekünk. Köszön, szalad vissza az Ingegneri-portára – ott találja a mestert, amint a félig kész Monteverdi-kompozíció fölé hajol.

„Próbáld ki a clavicembalón!” Egy-egy taktust változtatott, valami sorrendet s előjegyzést cserélt a mester. A kíséret ez, mely mögött diadalmasan fel kell törnie a madrigál énekszövegének. A maestro nem tud ellenállni: bársonyos baritonjával rázendít a textusra. A Divino, persze, már nem énekel nyilvánosság előtt, ez sértené a méltóságát, de itt, a szobában újból a régi veronai karénekes lesz, aki lépésről lépésre töri fel magát. Ez a kegyelem órája: mester s discipulus irigység nélkül, boldogan forr össze a fiú művében. Újra kezdik, közben nyílik az ajtó, belép Margherita asszony kis himzörámájával. „Este elmegyek a doktorékhoz, elmondom, mit tud a fiú.” Arra gondol, hogy ugyanakkor kenőcsöt is kérhet Baldassarétól fájós bokájára. De egyszerre felfigyel a szövegre: lám, a fiú ezt is maga írta? Ez már cseppet sem istenes. Mezőkről, kertekről, közeledő szerelmesről, egyenesen „amare”-ről van szó benne, szarvas szökkenéséről, arany gyümölcsök puhaságáról: mintha minden most bontakoznék, egy nappal május előtt...

5.

Huszonkét esztendő... Két levél van kurta köpenye zsebében. Két cremonai jóakarója, padre Canisio, a kegyes kanonok s Marco Verità gróf ezzel hálálták meg, hogy nekik ajánlotta a madrigálok első és második könyvét: megkönnyítették útját a fővárosba, Milánóba, s a Szenátus elnökéhez, Jacomo Ricardi úrhoz. Szegényes szállásáról kora reggel kel útra, hogy előbb szétnézzen a rengeteg városban, mielőtt rászánja magát, hogy jövőbeli patrónusa előtt személyesen adja elő kérését.

Forgatagos utak útvesztőjébe került előző este, amikor a postakocsin Cremonából megérkezett. A sorompó még nyitva volt, a városkapunál spanyol muskétásokat látott, papírjait – orrán pápaszemmel – vizsgálgatta a cigányképű andalúziai írnok, s rosszállva csóválta fejét, mert Claudio spanyol kérdésére olaszul válaszolt. „Már ennyit tanulhattál volna királyod nyelvéből, fiú!” – mordult rá, amikor

rátette passzusára a címeres pecsétet, melynek szív pajzsában a két-fejű *ausztriai* sas díszeleg.

Reggelre minden város megváltozik. A Dóm téren épp akkor váltották fel a kormányzói palota előtt az őrséget. Vörös forgó lengett a taréjos sisakon, a vascipók koppantak, elöl egy szakasz lándzsás, mögöttük a muskétások százada. A tisztek óriás kalapokban, lengő tollal, kipedert bajusszal, hegyes szakállal, gögösen, merev szemmel néztek a járókelőkre, akik közül egy sem merte volna bár kőhajításnyira keresztezni a vonuló őrség útját. Trombita harsogott, a hegyes macskaköveken végigrikoltott a kemény, idegen érhang: Claudio ijedten fogta be fülét – gyűlölte ezt a dölyfös spanyol hangzavart.

Péntek volt. A templomokban ilyenkor egymást váltották a szertartások, a város kocsmáiban s vendéglőiben csak híg levest s legfeljebb halas ételt lehetett felszolgálni. Az Inkvizíció gondosan őrködött: e napon ne legyen vígság, csak „in extremis” köttessenek házasságot, gyermeket nem kereszteltek, ha vásár volt, elhallgattatták a csepürágókat, bábosokat, bolondosokat, Milánó városában nem rendezhettek semmiféle „rappresentazioné”-t, színházat, drámát, éneket vagy prózai játékot, ha már a péntek árnyéka ráborult a városra. A dóm kapuja előtt állt. A fehér márványtest félelmes erődnek látszott irtózatossá arányával: egész város, melyet egymást váltó nemzetségek hosszú, százados sora épített. Ma ott emelkedik a hatalmas tér záró szegélyén, csodálatos szobordíszében. A néptöndül befelé, a lépcsőkről látja, így reggeli időben is, mennyi népván az utcán, ögyelgők, szemfülesek, ájtatoskodók: mintha örökösen hullámanak a nagyváros, hintók, lovasok, kocsik, szekerek... a spanyol lovagok páncélos ménéken vonulnak, mögöttük nyalka, tarka plundrás fegyverhordozóik, lancknétek alabárdjaikkal, felvonulnak ők is a székesegyház elé.

A tér mintha lezárulna s egyszerre mégis végtelenné válnék. Az orgona régi motettát rezegtet. Majd mély férfihangok komor pompájában zendül a pénteki gyászra írt latin szöveg.

Mikor kiér a kapun, szemét eltakarja, oly vakítóan ragyog a nap: mintha felszikkáznék a márványok testéről: még perzselőbb, még fojtogatóbb a visszavert sugár. Milánónak nincs Tiberise vagy Arnója, hogy platánjai, füzei árnyékában megpihenjen a vándor. A nagy varázsló, Leonardo da Vinci csatornát rajzolt szeszélyes hercegének: ha megépíti, e szakaszos duzzasztókon a Pótól Milánóba lehet szállítani

a lombard föld kincseit s a halat. Ez a vékony, szennyes csatorna veszi körül a várost, ez az egyetlen víz, mely poshadt hínárjával békanyálaz a lapos partok körül. Ilyenkor, amikor közeledik a dél, a városlakók boldogabb része otthon, gondosan lezárt lakásában él: sziesztázik vagy csendesen űzi iparát. A boltokba alig teszi be lábát járókelő, a spanyolok sem mutatnak túl jó példát, dél körül már nem lehet egy lelket sem találni a városra telepedett hivatalokban. A papok az egyetlenek, akik a rítus pontosságával szolgálják ki Milánó renetget templomát.

Egy emlék után indul Claudio. Régi krónikában olvasott Milánó egykori csodatevő püspökéről, aki talán ezer esztendeje élt s kissé uralkodott is a városon. Ambrus emlékét keresi, az első nagy zenekedvelő püspök nyomát, aki ószövetségbeli zoltárok mellett nevelte fel a keresztény énekek gyenge palántáját. A dóm lépcsőjén cremonai szóval kérdi, merre kell mennie Szent Ambrus bazilikájához. Az ember vállat von, tenyerével mutatja, messze... messze... s csodálkozva néz végig a fiún: nem elég neked mára egy templom? Eleinte úgy hiszi, könnyen eligazodhatik. A tértől hatalmas sugárutak szaladnak végig, tövükben díszes homlokzatú palotákkal, ezekben vagy nagyúr, vagy spanyol hivatal székel, aszerint talál kapujukban ögyelgő lombard cselédséget, vagy rossz arcú katalán alabárdosokat. De néhány lépésnyire újból a kis utcák útvesztője, melyben egyszerre más, valódibb, ősbib Milánóba jut az idegen. Mindenütt nyílt tűzhe-lyek, bormérések, hevenyészett lepénysütők. Ide ritkán téved spanyol őrzárat, s ha mégis erre kanyarodnék, a Via Meravigli torkolatából a fiúk már füttyel jelzik: ilyenkor eltakarodik a vásári naplopó, bájait áruló széplány, lacikonyhás. Mire elhal a vascipők koppanása, újból összeforr az ezerszínű lombard emberár.

A város lelkében mély gyűlölet fortyog, öklök emelkednek a levegőbe, ha spanyol szó törí át a csendet. Egyedül nem meréshkedik soha spanyol katona éjszaka e szűk sikátorokba; egyetlen hurok elég ahhoz, hogy Fülöp király vitézét örökre elnyelje a milánói homály. A gyűlöletet itt látja Claudio, a szegénynépek városnegyedében, ahol minden a nyomorúságra, a jobb tegnagra emlékeztet. Hatalmas bérkaszárnnyák sötét odúiban élnek együtt a nemzedékek, a szobáknak csúfolt lyukak közül félelmetes nyomor kandikál elő: csontváztestű gyermekek, ijedt vénék, rongyos ingű lányok ögyelegnek az udvarokon. Ez a félelmes csend, a kényszerű semmittevés, a tehetetlen

gyűlölet ül rajta a városon. Tegnap még Milánó volt Itália legpezsgőbb székvárosa, de mióta a madridi kancellária lezárta a vámhatárokat, a lombard hercegségből semmiféle portékát sem kivinni, sem behozni nem szabad.

Szent Ambrus piacának sarkához ér el. Oszlop áll magányosan a téren: egy barát mutatja az oszlopon a horpadást. Ezer esztendeje dühében szarvával sebezte fel a porfírt a sátán, amikor nem sikerült megkísértenie a püspököt. Előbb hatalmas, nyílt csarnokon kell átlépnie: itt vártak az első századokban, a hideg lombard télben, hóban, esőben a megkeresztelendők. Körös-körül latin sírkövek sora mondja el megtérésük s múlásuk történetét. A templom mintha a végtelenbe nyúlnék mozaik mezőivel. A Megváltó úgy emelkedik ki a fél kupolán keresztül, mint a világon uralkodó király. A szószék római szarkofág. Ezen állhatott-e Ambrus, amikor a tömeghez beszélt... s hol lehetett azon az éjszakán, amikor ostromolták az ariánusok a templomot? Itt... ezen az éjszakán Ambrus elővette a zsoltároskönyvet, s hogy megerősítse népét a közelgő végveszély ellenében, ő maga kezdett énekelni zsoltárokat. A hívek némán hallgatták először, majd kísérni kezdték. A halálra készülők hangja megtöltötte a bazilikát. A legenda úgy mondja, hogy a toronyba küldött gyermek hajnalra jelentette: eltűntek az ostromlók, megérkezett a felmentő sereg. Igen... itt zendült fel bizonyosan Ambrus Te Deumot hirdető hangja. Milánó népének nem kell meghalnia.

Itt állhatott, ahol a fiú, kurta cremonai köpenyében, tarsolyában néhány scudóval s madrigálos füzetével. Meghódítani – mint Ambrus – ezt a várost. Az óra elveri a tizenegyet. Bejut-e vagy sem a nagy hatalmú Ricardi úrhoz, a Szenátus elnökéhez?

A sárga palota előtt spanyol őrség: hadnagya nem érti, mit mond, mit mutogat a fiú. Szerencséjére itt már akad, aki olaszul is beszél. Egy másodtitkár először gúnyosan néz végig a legényen. De látja kezében a hangjegykötetet, tudja, hogy az elnök közismert művészbarát, szól az őrség tisztjének, s Claudio néhány perc múlva már Ricardi úr elé kerül.

A nagyúr előtt irományok halmaza, a szobában széles írópolec, mellette kőrmöl két spanyol barát. A titkár mélyen hajolva mondja testes urának, hogy az ifjú a bemutatott ajánlólevelek birtokában merészel Eccellenza színe elé kerülni.

Ricardi kíváncsian kap a madrigálos kötet után, szinte ügyet sem vetve sem az ajánlólevelekre, sem a rövid köpenyes legénykére. Csücsörít, halk füttyöt szisszent el, feje oldalt billen, ujjával utánozza a karvezetőt. A nyomtatott madrigál egy pillanat alatt valamilyen torz, de élő valóságga alakul.

A duzzadt arcú, tokás, hasas mágnás lassan enged a spanyolos divatú merevségből. Egyszerre elmosolyodik. Mintha váratlanul kisütne a napsugár.

– Aztán hoztál... hozott messere magával valami hangszert? (Egy pillanatra tévóvázik, a legényt „te”-nél jobb nem illeti, de két kötet madrigál után illik megadni a „messeré”-t.)

– Egy brácsát, eccellenza!

– Házamnál ma este kis ünnep lesz: Medina Sidonia hercege s Albuquerque grófja, akik Madridból átutaznak, megtisztelik otthonomat. Ott kipróbálhatja művészetét. Ön, ugye, nem nemes?

– Cremonai polgár...

– Persze... polgár, erről mit sem tehet. Ha jobb köntöse lenne... azt vegye... Van? Akkor jó. Nem tud spanyolul? Kár... Nem baj, majd olaszul is megértetheti magát. Lesznek lombardok is. Különbömben gyűlölöm ezt az ostoba szót: „olasz”, túl kényelmes, s nem fed semmit sem. Csak a forradalmárok malmára hajtja a vizet: egységes Itália! Igazán nevetséges. Nehogy a spanyol urak előtt kimondja ezt a szót. Akkor este... addig gyakorolja szorgalmasan a művészetét.

Ricardi nagy házat visz. Ha átutazó kasztíliai grandok tisztelik meg mint a lombard tartományi szenátus elnökét, dicséri a nagyszerű spanyol szokásokat. Közben azonban – nemhiába agyafűrt lombard – ügyel arra, hogy a katolikus király keze ne nehezdedjék túlságosan a szegény milánóiakra. A két madridi főúr merev malomkerék-csipkegallérban, hegyes szakállal, kunkori bajusszal olyan, mint egymás tükörképe. Ricardi körüludvarolja őket, mintha alig törődnek többi vendégével. Az asztalon nincs virág: hervadása túlon túl emlékeztetné a spanyol urakat a kikerülhetetlen elmúlásra. Az érsek, aki gyűlöli a spanyolokat, kimentette magát, segédpüspökét küldte el. Néhány helyi méltóság s a mantuai herceg másodunokaöccse, egy ifjú Gonzaga egészíti ki az esti társaságot. Az elnök helyi törpéje spanyol, olasz s lombard tájszólást keverve dülöng, tréfál, próbálja

megnevetetni a grandokat. De ezeknek arca sem rezzen, fölényes, hideg tekintettel nézik ezt a „provinciális” színjátékot.

Vacsora után az asztalvégen ülő Claudio érzi, hogy feléje fordul a fent ülők tekintete. Ricardi sebes, olaszos spanyol szóval mondja, hogy estélyére sikerült megszereznie a leghíresebb cremonai madrigálköltőt. Erőltetett mosollyal kis emelvényre mutat, melyen egy clavicembalo áll. Claudio meghajlik, helyet foglal az ismeretlen hangszer mellett, ujjá némán végigsiklik a billentyűkön. Ricardi felemeli nagy, kővér fejét. Feszült csend támad a teremben, amikor zengően, ércesen megszólal a húr. Előjáték következik, melynek tónusa elárulja az istenes éneket. A *Cantiunculae*-ből éneklí, latin szöveggel, önmagát kíséri. Ez megnyeri nyilván a spanyol urak tetszését: egyházi ének hallatára biccentenek, s leveszik hatalmas, tollas kalapjukat, melyet fejükön tartottak az egész lakoma alatt. Ricardi bólint – „minden jól megy” –, a fiú hangja tiszta, csengő, iskolázott tenor: nem rezegteti torkát, mint az itteni énekesek, s tisztább, világosabb szövegkiejtése is.

Egypercnyi pihenőt tart. Elmosolyodik, ahogy egy akkordot leüt a clavicembalón, s halkán, majdnem röptében mondja a címet: „*Se andasse Amor a caccia*”, Torquato Tasso mester szövegére.

A spanyol herceg felkapja fejét *Ámor*-nál: lám, véget ért az istenes énekek sora. A két grand óriás kalapja árnyékába húzódik, csak égő sötét szemük villogása mutatja, mily feszült figyelemmel kísérik az előadást:

*Ámor – ha vadászni indulna
Grechino is szívesen menne, mint kísérő,
Hogy az üldözött hölgyek nyomát kövesse.
Mily bájosak, mily szépek,
Egyformán kedves lények,
Mily gyermeki könnyen lépnek,
Grechino, te kényes-hamis,
Ha úgy akarja sorsod is,
Hogy menjen ma vadászni Ámor,
Fogd el a nőket, míg menekülnek nyilától...¹*

¹ Szerdahelyi István fordítása.

A vacsoravendégek – különösen a spanyolok – kocsmái vagy katonanótán kívül – inkább csak templomi zenét hallottak, bár ebből bizonynyal a legjobbat. Most szinte megrettennek ettől az újfajta, világi zenétől, a megszokott harmóniakon iskolázott fülük alig fogja fel a szokatlan disszonanciákat... Mintha a régi madrigálokból áradó plasztikus nyugalom elillant volna – egy pillanatnyi szünet, mely felcsigázza a figyelmet: a hang nem engedi el a szöveget, mellette fut, árnyalja, izgalmasan feszült, kibontakozik, hogy a drámai kifejlés tetőpontjára érkezzék. S amikor elér a hegygerince, összecsuclik, elapad, nincs tovább.

A spanyol vendégek összehajolnak. Nem lázadás-e ez, amit hallanak? Összhangban van-e a regulákkal? Nincsen-e mögötte valami burkolt lázadása az olaszoknak Castilia vagy a Szent Hivatal ellen? De a fiúnak olyan tiszta, átható tekintete, kérdően néz a házigazdára, s várja, míg Ricardi bólint. Hallgatják az új madrigált:

Non si levava alba,

még nem kelt fel a hajnal... a hangok, ahogyan feltörnek, még magukkal hozzák az éj puha szűrkeségét, a barna ködök gomolygásából csak lassan, nagyon lassan bontakozik ki a pirkadás... S utána oly lágyan, mintha alig neszelő erdő hajnalát lesné, megszólal a dal:

*Lám, még nem kelt fel az új nap hajnala,
még nem csillan madárcák tollán a nap,
még ragyog az égen Amor csillaga,
s itt bolyong két könnyűlépésű szerető,
akiket karjába ölelt e boldog éjjel,
miként akanthus ágai, ők is összefonódnak,
váltanak édes ölelést s édes könnyet,
a végső búcsút elegyítik
forró csókokkal s keserű sóhajokkal,
ezer gondolat cikázik, ezer vágy támad,
ezer sóvárgás, mely már nem érik násszá.
Így dereng fel a hajnal,
mely beborítja a két szeretőt.*

Senki sem nyúl a tálba füge után, az apródok mereven állnak, kancsóval a kezükben. Kézbe veszi brácsáját, pengetni kezdi: ez a *Cantai un tempo* melódiája: az ujj mint márványpánt fogja át a hangszert, s a hosszúkás arc ráhajlik nyakára. Amikor utolsót bong a húr, Claudio meghajlik, s már készülne beleolvadni a terem homályosabb sarkába, amikor Ricardi úr magához inti.

A nagyúr olaszvá vedlett: elvillan arcáról a színlelt spanyolos merevség, szemében mintha könny csillanna. Kezet nyújt, megrázza Claudio kezét. S most mintha valóságos csoda történnék: Medina Sidonia hetedik hercege könnyedén megbillenti ültében tollas kalapját, s alig hallhatóan rebegi „muchas gracias”. Albuquerque grófja (a hagyomány szerint e neves családba vagy két évszázaddal ezelőtt sajnálatos módon belekeveredett a saragossai főbbi vére...) erre levonja ujjáról vékony pántú zöld köves gyűrűjét, s odakínálja az ifjú Monteverdinek. Ricardi boldog: lám, sikerült jókedvre hangolni a spanyol nagyurakat: bizonyos, hogy Madridban is tudni fognak majd erről a milánói fogadról.

Amikor visszamegy asztalához, nem tudja, megnyerte-e a ma esti csatát? Ricardi dicsérte, de egy szót sem szólt arról, bejuthat-e a tartományi vagy udvari zenekarba. Pénze oly kevés, hogy legfeljebb még két napig maradhat e drága városban, ahol még a pohár vízért is fizetnie kell. Ám amikor székéhez ér, egyszerre tekintete egy fiatal szempárral találkozik, egy vidám, ifjú ember öleli át hevesen:

– Messere, szívem ön elé borítom. Csodálatos volt... az ének, a játék... a kompozíció. Bocsásson meg, Cesare Gonzaga a nevem... igen, Mantuából átjöttem, így kerültem ma a kormányzóhoz. Nem... ne gondolja, hogy legközvetlenebb rokonom a fenség... Másodnagybátyám... vagy harmincan vagyunk ebből a családból. Mindegyikre nem is lehet tekintettel a herceg... különösen, ha nem dámák, hanem legények, mint magam... de egy bizonyos, hogy ha hazamegyek, beszélek a fenséggel. Volna-e kedve, messere, eljönni hozzánk Mantuába? Magunk közt, nem vágyakoznék egy percig sem ide, Milánóba... Mintha nyársat nyeltek volna, mihelyt meglátnak egy spanyol urat. Ezek a jó lombardok sohasem lesznek kasztíliai grandok... de mégis őket akarják utánozni. Az ember ilyenkor érzi, milyen más világ a mi kis országunk! Mantuában is, persze, sok a baj... de nincsenek legalább ott, halkan mondom, ilyen átkozott spanyolok. Jöjjön hozzánk, Claudio! Nálunk az egész város szereti

a zenét... ha végigmegy az utcákon nappal... és éjjel... mindenütt hallhat fuvolát, viola d'amorét... mit tudom, miféle hangszereket. Ez onnan van, hogy boldogult hercegünk, a tiszteletre méltó nagybátyám, Guglielmo, a púpos – maga is mindennap zenélt. Madrigálokat szerzett, s én magam láttam, hogy néha okiratok szélére is apró hangjegyeket írt. Talán a halálos ítéletnél egy Miserere volt... ha kegyelmet adott: Deo Gratias. Higgye el, messere, nincs jobb hely ifjú zenésznek Mantuánál... milyen kedves az udvar, milyen jószívűek a hölgyek! Adja meg címét, s még csak azt kérném, nem kölcsönözhetné-e egyik madrigálos füzetkékjét, hogy ha hazamegyek, nagybátyámnál ezzel erősítem szerény szavamat.

– Ha elviszi kegyelmességed...

A két fiatal szeme egymásra nevet.

A szűk, bérelt szobában zúgó fejjel ébred: mintha csak álom lenne az egész tegnapi este. Számolja pénzét. Holnapig ki kell bírnia. Ricardi búcsúzóban odavetette: ötkor várja a Szenátus palotájában.

Hosszú az idő délutánig. Körüljárja a Castellót, mely mint vércsefészek ül a város lelkiismeretén: előtte, mögötte spanyol őrszemek, a lőrésekben ágyúk – szemben a törpe házakkal. Kőszál, kimegy a hosszú sugárúton a római oszlopsorig, visszafordul, benéz a templomokba, megkeresi Leonardo mester csodáját, az Utolsó vacsorát a téglaszínű kolostorban. Miláno arca szüntelen változik. Mire odaér a kis térre, mindent izzó lávával önt el a nap. Itt élt hát a mester? Egy barát mutatja az utat. A második teremben először csak a hűvös, nyirkos fal páráját érzi, majd rádöbben a képre, melynek színei nem ragyognak, inkább erőtlenek. De maga a kép olyan szívfájdítóan szép, hogy meg kell támaszkodnia a szemközti falhoz. Sorba veszi az apostolokat, s nézi, mint elevenedik meg minden arc, csupa mozgás: mintha ritmikusan megmozdulnának egyszerre, valamilyen ismeretlen nyelven beszélni kezdenek – a tekintet meglevenedik, a színek embertestté változnak, köntösök redőjén foltoz végig a besurranó fény. Már nem látja a pergő festék s omló vakolat pusztítását – minél tovább nézi... talán órákon át, annál ritmikusabb lesz, annál áthatóbb a *Cenacolo*.

Kimegy, egy darabig ül a kertben, míg a fráter nem érinti vállát: dél van, zárunk, barátom, ideje, hogy ebédelni menjen. A sugárút oldalutca-cácskájában magafajta ifjú legények esznek. Hatalmas cseréptálban sáfránysárga tészta gőzölög, halványpirosas vékony bor

a kőkancsóban, kicsit keletlen, korpás kenyér. Aki végzett, kotorász izsákjában, néhány kispénzt vet oda a napfényben hunyorgó kocsmárosnak, aki bekaparja, alig köszön.

Gondosan öltözik otthon, mielőtt a nagyúrhoz megy. Kalamárist s tollat kér szállásán. Nagy betűkkel rákanyarintja a madrigálok második kötetére: „A kegyelmes Jacopo Ricardi úrnak, ő Katolikus Felsége Tanácsa és Szenátusa nagytiszteletű elnökének.” Tetszelegve nézi: szép, kalligrafikus írás, szerencsésen egészíti ki a velencei nyomdaművészetet.

Fél órát vár, míg bejut Ricardihoz. Most tápáskodik szuszogva sziesztájából, mely kora délelőttől késő délutánig terjed, csak az ebéd szakítja meg.

– Szép volt, nagyon szép volt este... a vendégek is meg voltak elégedve. S ez sok, nagyon sok. Így lehet valamit *ezeknél* elérni, amice. Térjünk rá a kázusra! Mindenki tudja, hogy őfelsége igen takarékos... mondhatnám... fukar. Már, persze, ő maga bőkezű, de a hivatalai... Madridban... Én magam semmiben sem dönthetek. Csak a postával tehetek javaslatot. Például úgy, hogy az udvari... kormányzói zenekar kiegészítésre szorul, vegyék fel kegyelmedet az udvari kápolnába, akár mint énekest, akár mint zenészt. A kormányzó most távol van Milánótól, de bizonyára hálás lesz előterjesztésemért. Hozzáteszem, ifjú embernél tündöklő erény a türelem. Önnek meg kell várnia békén odahaza, míg Fülöp király őfelsége dönt. Miért csodálkozik? Sokkalta kisebb dolgokban is legfelsőbb elhatározását kell kikérnünk. Nem csoda, ha napról napra – mint az urak mesélik – mindenki alszik Madridban, csak őfelsége dolgozik s virraszt. De ez nem az ön dolga. Csak annyit: a spanyoloknál, ezt jegyezze meg, nem számítanak a napok, náluk nincs, hogy „hora ruit”, ők mindent az örökkévalóság tükrében cselekednek. Most nyár vagy... őszre bizonyosan megjön a válasz... legkésőbb karácsonyra. Addig várjon türelmesen Cremonában, engedelmeskedjék híven az isteni és emberi törvényeknek. Nehogy panasz legyen önre, mert akkor nem segíthettek. Ha a felség hozzájárul az alkalmaztatásához, nem késlekedek majd s tüzenek. Sajnos, azonban az sincs kizárva, hogy a király úgy találja majd: a milánói udvarnak elég a tizenhét zenész... Akkor pedig – egészen tehetetlen vagyok. Nem segíthetek. Hogy pedig mégse járt legyen egészen hiába... az ajánlásért... s azért a szép tegnapi estéért, fogadja el tőlem ezt a három dukátot!

6.

A ferrarai Sant'Agata kolostor-börtön őre ismerte betegeit: a majdnem mozdulatlanul maga elé meredő csendes őrültet, a megláncolt, elmeháborodott asszonyt, a fénytelen tekintetű agyalágyultat, a mételytől szaggatott zsoldost, aki napszámra döngeti cellája falát. De legjobban Torquato Tasso nemesúrtól félt. Őr volt és ápoló egy személyben, hisz a herceg doktora csak ritka alkalmakkor látogat el Sant'Agatába, hogy benézzon a föld alatti odúkba, vagy a jobb, tágasabb cellákba, körüljárja a hosszú, sötét folyosókat, megízlelje a betegek levesét.

Itt él már hét esztendeje Tasso, a költő, akinek neve ismeretes a föld uralkodói előtt is. Csak így lehet, hogy gyakorta hoznak ajándékokat neki, ételekkel megrakott kosarakat, ritka könyveket. De Torquato mester jó vagy rossz napjainak titokzatos görbéje szerint fogadja a dolgokat s embereket. Hosszú ideig maga elé meredve néz üveges tekintettel, jeltelenül patakszik körülötte az idő – míg valami ismeretlen, belső jelre hirtelen ki nem gyúl elméjében a fény. Ilyenkor papírt ránt elő, sebes tolla szalad az árkuson, ha egy ívet teleírt, lesodorja: a kőpadlón mindenütt tintacseppek, megkezdett, ép vagy széttépett papírlapok.

Néha vidáman beszélget őrével, Giacintóval: hívja esti óráiban, jöjjön be, poharazzon vele – ilyenkor nem szereti a magányt. De rövidesen nyugtalanná válik, elkomorul. Ha egyedül van, a polcot torlaszként tolja az ajtó elé, veszedelemtől tart, képzelt támadótól, ha belopózik bolthajtásos cellájába a homály. Ha ilyenkor lámpát kap, megnyugszik, de csak addig, míg az őr nem hoz ételt. Ha a leves sósabb a szokottnál, vagy az almán foltot vesz észre – ez már a titkos üldöző mérgező keze. Még nem öreg ember, de lesóványodott arcából csak két szeme sugara lángol ki. Hét éve itt él a ferrarai herceg akaratából, s úgy érzi: valójában koporsóba került, melynek fedelét rácsapták.

Giacinto a látogatóknak elmondja, hogy a legkegyetlenebb roham akkor érte a nemesurat, amikor gyanútlanul felvitt szobájába egy Velencéből érkezett kis csomagot. Igen, már ő is tudja kívülről a történetet: bizonyos átkozott Celio Malaspina a költő engedelmé, akarata nélkül, sőt éppen annak ellenére megszerezte potom pénzért Tasso úr barátaitól a Megszabadított Jeruzsálem kéziratát – s ezt

irodalmi kalózok jogán, saját idéetlen verseivel megtömködve – ki nyomtatta, s Tasso hírnevébe kapaszkodva *piacra* vetette.

Igen... ez volt a legsúlyosabb roham. Először csak lapozott a könyvben a beteg, majd mintha tintatengerré vált volna az egykori kolostorcella. Papírlapok repültek, egyenként ízekre tépte szét az oldalakat, szörnyű átkokat mormolva, jajgatva, könnyezve – papot kérve, míg zokogni nem kezdett, ezzel kissé lecsillapodott indulata.

Ez még tavasszal volt, azóta különösen kell ügyelni a betegre. Azt mondták, persze, neki – ez az egyetlen kötet volt, melyet tisztelői számára rendeztek a prés alá. De a furfangos Celio kiadása elárasztotta Itáliát. Nem volt olyan írástudó, aki ne kívánta volna akár drága pénzért is megszerezni a Gerusalemme Liberata egy példányát. Tasso egyszerre minden kortárs költő fölé emelkedett, s a szokványos hasonlatokban Vergilius és Petrarca mellé lépett – mint harmadik.

Tasso száz ötletes módon csempészte ki leveleit, melyekkel felkereste a föld hatalmasságait: királyok, fejedelmek, bíborosok, maga a szentatya kérte Alfonzo herceget: nyissa meg Itália legjobb költőjének ispotálybörtönét. De Ferrara ura hajthatatlan maradt. Torquato Tassónak – így szólt mindig válasza – elborult az elméje. Ha kiengedném, csak magában ejtene kárt, s fenséges személyünket árasztaná el meg nem érdemelt gyalázzal.

A ferrarai kis államnak, melyet a nagy hírű, mogorva Alfonzo kormányzott, Tasso is súlyos terhe volt. Kihaló nemzetségének múlt fénye riasztotta. Ha magtalan marad – a szentszék birtokai közé olvasztja az Esték örökét. Nincs szükség arra, hogy egy költő örülettől korbácsolt szava külön még Ferrarára irányítsa a világ figyelmét. A követjelentésekre, kérvényekre, magas közbenjárásra így hangzott el minden esetben a hideg, fejedelmi „nem”!

Vincenzo, a mantuai herceg, Alfonzo sógora rándult át Ferrarába. A szigorúbb erkölcsű, komor hangulatú udvart egyszerre felverte a szeszélyes, ellenállhatatlan varázsú mantuai ifjú s hozzá hasonló vidám környezetete. Amikor a csillogó vértés, selymes köntösű, csipkés gavallérok csodálatos paripáikon felváltattak a kastély dobogóhídján – mintha kicserélték volna az Este-udvar hangulatát. „Úgy mondják – nem minden szép ferrarai dáma sütötte le szégyenlősen szemét, ha Vincenzo herceg forró hévvel szórta lába elé bókjait” – jegyezte fel este kapcsos könyvébe az udvari krónikás,

s e kegyeskedő mondás elárulja, milyen forró szél söpört végig a hűvös Ferrarán, ha betört ide Mantua élvhajhász, szépséget kereső s botrányokat hajszoló ura.

Este kártyáztak a mantuaiak. Alfonso zsugori ember volt, udvarában nem is tűrte Fortuna vak játékát. De a mantuaiak új divatú festett kártyákat hoztak magukkal, s a ferraraiak is égtek a vágtyól, hogy a kártyalap mellett próbálják ki, melyik várost kedveli jobban a szerencse istenasszonya.

Vincenzo veszített. Mosolyogva kotorta elő aranyait a szattyán erszényből, de hamarosan a fenekére ért. Viszont Alfonzót a jól induló játék jókedvre hangolta: a hímzett brokátterítőn – ahová az ezüstpáva csőre nyúlt, már szép halmocska aranyat púpozott.

A mantuai még mindig veszített, amikor a vendéglátó fejedelem udvarmestere mutatta beteges urának az új divatú francia órán az előreszaladó időt.

Vincenzo tréfás kétségbeeséssel nézett titkárára, Striggióra: a mantuaiak már a második napon eljátszották az egész útiköltséget. A mantuai herceg baretjáról letépte gyémántos dízscsatját, ezt vetette az asztalra. A kő felszikrázott a gyertyalángban – Alfonso nem tudott ellenállni.

– Ellene?

Vincenzo látta, amint sógora ujja karomszerűen begörbül a kapzsi szenvedélytől: tetszik neki a ragyogó, ritka kő.

– Olyan nagy tétet kérek tőled, melyet ha megnyerek – mindketten nyerünk. Nos, találd ki, mi légyen a tét, Alfonso?

Az udvar körbeállta őket: az este elérkezett a feszültség csúcspontjához. Alfonso szeme a kőről sógorára villant.

– Ha nyerek – nekem adod Torquato Tassót!

A gyóntató rettenve tárta szét kezét. Sant'Agata foglya rab is, örült is, de mégis emberi lény, s a herceg koronájának komor éke – hogyan lehet egy festett lap szeszélyére rábízni sorsát? De a ferrarai herceg szeme már nem engedte el ellenfelét. A pillanat erősebb volt minden fejedelmi bölcsességnél: Ferrara s Mantua kártyapárbajában Alfonso feltette a gyémántcsat ellenében Itália legnagyobb költőjét.

Vincenzo élvezte s kihasználta a váratlan, csodálatos színjátékot. Lassú, szertartásos mozdulatokkal keverte a kártyát... lassan pergette végig a lapokat, kétszer-háromszor: a körülállók lássák, nincs benne semmi ördögösség, semmi csalás. Osztott. A szerencse ingadozott...

hosszú ideig szinte fej fej mellett futott Mantua s Ferrara. Már senki nem törődött arannyal s gyémánttal – olaszok voltak, *Tasso volt a tét*.

Alfonzo lerakta az utolsó lapot, Vincenzo mellé helyezte a magáét. Az illem úgy kívánta, hogy a vesztes felálljon, különösen, ha vendéglátó, s az utolsó játszma után ölelje át ellenfelét.

– Miért akartad épp Tassót, Vincenzo? Magad fogod megbánni a legjobban!

A szőke herceg nevetett. Barátja mellé visszatűzte megmaradt ékességét, játékos meghajlást tett sógora felé:

– A játéknak vége. Kérem fenségedtől Sant’Agata kulcsait!

Alfonzo halálsápadt volt, akik ismerték, látták, hogy minden erejével el kell fojtania félelmesen feltörő indulatát. Az asztalon még ott feküdt Vincenzo győztes lapja, felfordított, világos pergamenhasával. A herceg maga kapta kezébe a tollat:

„*Torquato Tasso nemesúr szabad.*” A kemény aláírás: *Alfonzo Dux Ferraræ!* Még csak annyi fért a lapra, hogy a herceg benyomhassa a lágy viaszba titkos gyűrűspecsjét. Az estének vége volt: a mantuaiak szorongó szívvel tértek szállásaikra.

Tasso későn kelt. Végigszámolta szokása szerint az ágyból Ferrara kongó harangjait. Két látogatót jelentettek. Az egyik Manutius velencei nyomdász és kiadó, a másik Carlo Gesualdo, Venosa hercege – a híres zeneköltő. Percek múlva már megindult a cellában a beszélgetés. A déli főúr sólyomarcán végigszántott a szenvedés. Mindenki ismerte tragédiáját: az érzékeny szívű poétát, az Itáliaszerte ismert madrigáلكöltőt megcsalta felesége, s Don Gesualdo saját kezével védte meg becsületét, megölve asszonyt s csábítót. E kettős halál komor árnyéka borongott körülötte. Egyetlen öröme maradt – a zene. Nápolyból ért ide, első útja Sant’Agatába vezetett. Manutius viszont azért érkezett a költőhöz, hogy rábírnja: adja át házuknak kiadásra a *Jeruzsálem* átnézett, hiteles, approbált példányát. Manuzio, aki sűrűbben látogatott el Ferrarába a fogság éve alatt, erősen leromlott állapotban találta Tassót. Amikor felkelt, keskeny, kissé szennyes csipkegallérijából sovány, szakállas, szomorú arc meredt elő. Önkéntelen mozdulattal megdörzsölte csuklóját. Egy évig láncra verve tartották a dühöngők pincesorában: a vasperec beette magát csuklójába. Ha változott az idő, mindig érezte nyomát.

Giacinto benéz, övén csörren a kulcsosmó: a rab ismeri öre arcát, látja – riadt. Nyugtalan lesz, Gesualdo s a velencei kiadó észreveszi hirtelen felszökő izgalmát. Tasso elsápad.

– Kivégeznek. Most jönnek értem!

Egy fejedelmi kényúr városában minden lehetséges, s Manuzio is ismer sok-sok hasonló velencei történetet. Az ajtó hirtelen feltárul, egy udvari ember lép be, mögötte a doktor s néhány testőr a fejedelmi őrsegből.

– Ófensége kegyelmét hozom, messer Torquato. Kegyelmed engedelmet kap, hogy elhagyja a kolostort s városunkat – ha szent ígéretet tesz arra: tiszteletben tartja a fenséget, s nem tesz semmi olyant, ami beszennyezhetné urunk vagy országunk jó hírét.

Hét éve rab. Mindennap egy rovatot karcol az ablak melletti falra... Hány rovat...? Feltisztul egyszerre riadt tekintete. Még kémlelve nézi a doktor arcát: nem valami ördögi tréfa ez?

– Minek köszönhetem?

– Mantua ura... Vincenzo járt közben kegyelmedért. Vele együtt fogják elhagyni Ferrarát. Kegyelmed e perctől kezdve szabad.

Tizenhat éves lehetett Vincenzo, amikor Tasso látogatást tett Mantuában, s az akkor udvari költőtől kért néhány aranyat kölcsön, hogy bátrabban indulhasson el egy éjszakai kalandjára... A testőrök csoportja szétnyílik: aki bejön, szép szöke ifjú, már elvesztette gyermekformáit – dúsán hímzett fehér selyemköntösben, ékszeri ragyogásában lép be: mindebben van valami színpadias.

– „*Chiaro Vincenzo*” – tolu önkéntelenül Tasso ajkára egy nyolc évvel ezelőtti verssor: mantuai látogatása alkalmával írta az ifjú princ tiszteletére, amikor összebarátkoztak, amikor ez a rajongó ifjúember megosztotta vele világfájdalmát s minden féltékenységét apjával, a Púpossal, Guglielmo herceggel szemben.

Valóban... mintha színpadi jelenet lett volna, amint az életerős Vincenzo átöleli a sovány, riadt, ápolatlan Tassót. Egy percig így maradnak egymással szemben, a fejedelmi pártfogó s az elmebetegnek mondott költő.

– Hajóm vár, messer Torquato. Bizonyára nincs túl sok poggyásza, hogy ne tudná sietve elhagyni ezeket... a falakat?

Körös-körül elszórt kéziratlapok, vetetlen ágy, szennyes bútorok. Lehajlik, felemel egy papírlapot.

– Egyetlen ilyen oldal... s mosolyognak a múzsák egész Itáliában!

A hangulat megenyhül. A Sant'Agata parancsnoka lép be, s fedelmi parancsra frissítőket kínál. Míg egy apród igyekszik Tasso holmiját rendbe rakni, Vincenzo szeme Gesualdóra s Tasso sarokban álló viola da gambájára téved.

– Don Carlo, nem mosná le rólunk búcsúzóul a lélek porát?

Venosa hercege, akit Itália legnagyobb madrigálszerzőjének mondanak, mosolyog, leül, lába közé veszi a hangszert. Szép, tiszta bariton hangja van. Ha énekel, érezni, milyen víg, milyen derűs lélek lehetett Gesualdo, míg rá nem szakadt a sok megpróbáltatás. Tasso strófáját éneklí, egy percre mindenki elcsendesedik. Verstől és zenétől lesz fényes Sant'Agata örök penészes fala.

7.

Vincenzo hercegnek ezer dolga van. Chieppio, a kincstárnok, számadásokkal untatja: a vámok és adók bevétele csökkent a múlt hónapban, viszont a fenség ferrarai kirándulása temérdek pénzt nyelt el. Arra igazán nem volt felkészülve a mantuai kincstár, hogy San Sepolcro bíborosa egyetlen éjen húszezer scudót nyerjen el a hercegtől.

Torquato Tasso – ma ezt jelentették – újból nyugtalan kedvében van, mindenkit gyanakodva fogad. Kiújult rémlátomása, hogy meg akarják mérgezni. Egész nap kéziratait bújja: „ide lopakodott be a sátán...” Mintha önmagát gyötörné, lapról lapra szaggatja szét a sűrűn írt oldalakat.

A költő, mióta Mantuában heverte ki ferrarai fogságának esztendőit, újból dolgozik, de munkakedve, feléledt költői ragyogása ilyen nyugtalan napokkal váltakozik. Önmagát vádolja ilyenkor, hogy akaratlanul, démoni incselkedésre megsértette a hit szellemét. Mindenáron vezekelni akar, elhívátja Mantua inkvizitorát, az öreg dominikánus atyát, követeli tőle – fedezze fel, írásaiban merre bűjt el a sátán, s bánjon vele bűne szerint. Az egész udvar, a város, talán Itália is tudja, hogy Tasso ilyenkor nincs eszénél, nem szabad ingerelni, néhány nap múlva saját magától megnyugszik. A baj az, hogy ilyenkor leveleket ír a Szent Hivatalhoz, bíborosokhoz, fejedelmekhez, melyeknek riasztó emberi valóságát egy nagy költő elborult, de ragyogó képzelete hevíti. Amikor elfognak egy-egy ilyen kicsempészett levelet – Vincenzo megérti ferrarai sógorát.

De nincs túl sok ideje Tassóval foglalkozni. Hadainak parancsnoka, Carlo Rossi jelentkezik nála, aki másik tiszte szerint mindennemű ünnepek, mulatságok, látványosságok főintendánsa. Most mint katona mutat egy flandriai hosszú csövű muskétát, mellyel pontosabban, biztosabban lehet célozni, mint a mantuai puskákkal. Darabja potom tíz scudo. A herceg múlt havi kártyaadósságából fel lehetett volna szerelni az egész fejedelmi testőrséget.

Vincenzo herceg harmincéves, s mióta átvette apja, a Púpos örökét – homlokán szaporodnak a redők. Hányszor állt szemben apa és fia, amikor a józan, számító, fukar és böles Guglielmo kétségbeesetten korholta szeles, könnyelmű, jóra s rosszra egyaránt hajlamos fiát. Vincenzo átmegy a szomszéd terembe, melyet érintetlenül hagyott úgy, ahogy apja betegségének utolsó napjaiban állt. Itt mintha az ő szellemével beszélne, nehéz óráiban az életében annyiszor gyűlölt, talán félreismert különös apával társalog. A Púpos – a Gobbo – clavicembalójának fedelét nem csukták rá a zeneszerszámra: úgy maradt a kotta is, amiből az öreg herceg utoljára játszott. Sarokban kis aranyozott polcon a húros szerszámok: lant, brácsa, viola d'amore, viola da gamba. Mert a pedáns, zsarnok Guglielmo ellopott óráiban nemcsak zenekedvelő, hanem jeles madrigálszerző is volt. A szomszédos asztalkán a Púpos kottalapjai. Csúzos kezével néha fél éjszakán keresztül is róttá verébféj-hangjegyeit, melyeket másnap drága pergamenre tisztázott az udvari hangjegyzíró. „Kedves rokonomnak, Bajorország fenséges hercegének” – így szól az utolsó madrigál ajánlása, hajnalra már kihullt a Gobbo kezéből a toll. Münchenbe kellett volna vinnie a lovaslegénynek, egy fejedelmi évfordulóra, mint ahogy megajándékozta motettáival, ájtatos zeneműveivel is a rokon udvarokat, a sógor császárt s a Mantuához nem mindig kegyes szentatyát.

Vincenzo egy percre leült a clavicembalo mellé, ujja végigfutott a billentyűkön, anélkül, hogy hangot próbált volna. Mantua csak látszólag békés, megelégedett, biztos kis ország: a spanyol árnyék rátelepszik az egész félszigetre. Nem lehet tudni, honnan, mikor indul el valamilyen végzetes támadás. De itt, a Reggiában mindebből nem érezni semmit. Ha kicsit figyel, hallja, amint a szomszédos szárnyon jókedvű udvaroncok és hölgyek már délelőtt táncolják a pavané-t.

Arra gondol, mióta apja meghalt, mintha valami kiszállt volna a Palota lelkéből. Legerősebben talán a zenekarban lehet érezni,

hogy megöregedtek a zenészek. A Púpos büszkélkedett azzal, hogy Itáliában neki van a legjobb cappellája. Énekesek s zenészek mind-egyikét ő maga válogatta: a mantuai orkeszterrel nem mérkőzhetik a firenzei nagyherceg zenekara sem. A gyász hetei s hónapjai után – lám – nem is volt ideje foglalkozni vele. Carlo Rossi a megmondhatója, hányszor menekült az öreg, beteges karmester a flandriai Giaches de Werth mester elől, aki újból és újból kihallgatást kért: bizonyára pénzt, új művészeket... új feladatokat akar. A jövő hónapban lesz Borbála napja. Anyai barátnőjét, egykori csodálatos szerelmét, Barbara Sanseverinót, Sala grófnőjét szeretné egy kis ünnepségen névnapja alkalmából megtisztelni. A hercegné is megérti ezt a vonzalmat: a távoli Colornóban, a pármai hercegség területén lakó Barbara a kor világának egyik híressége. Ahogy múlnak felette az évek, szépsége változatlanul ragyog, s szellemének csillogása erősíti a legendát, hogy Barbara – örök. Így az okos, türelmes Medici Eleonora, Mantua hercegasszonya is hozzájárult ahhoz, hogy az ő nevében menjen Barbarához a meghívás.

De hogyan töltik ki az ünnepi napokat? Mit javasol Carlo Rossi, a hadvezér s intendáns s ezenfelül rokon? Zenész díszfelvonulást lehetne rendezni a fegyvertéren... vízi ünnepet a Minción, éjszaka fáklyás felvonulást... tűzijátékkal a parkban. De mindez már sokszor szerepelt az ünnepi alkalmak sorában, s a kincstár mai szűkösségében Chieppio mester erre nem talál fedezetet. A billentyűk nagyon halkán megszólalnak, az érces pengésű húr mintha panaszzót adna. Elmenekül a Púpos szobájából, mintha a küszöbig követné az öreg herceg korholó szava.

A kihallgatások termében don Cesare Gonzaga, ifjabb rokona vár. A család kiváltsága, hogy külön bejelentés nélkül is a fenséges rokon elé kerülhet. Vincenzo tudja, hogy az ifjú örgróf nemrég tért vissza Milánóból, ahol bizonyára spanyol urakkal is találkozott. Az ilyen beszámolóban mindig lehet valami, ami Mantua sorsa szempontjából érdekes. Így bekérte udvari titkárát, Alessandro Striggiót is, hátha lesz valami feljegyzésre érdemes. Minthogy még sok minden teendő várt a hercegre, úgy parancsolta, hogy könnyű ebédet szolgáljanak fel hármuknak a dolgozószobájában.

– Kegyes Vincenzo (ez a megszólítás is előjoga volt minden Gonzagának), sietve kell elmondanom, hogy legszebb élményem egy estély volt, melyet a Szenátus elnöke, Ricardi úr adott.

A vacsora ugyan nem lett volna méltó fenséged asztalához, túl sok volt a sáfrány és a fűszeres spanyol mártás benne – de ami utána következett, mindenért kárpótolt. Jelen volt egy ifjú cremonai muzsik. Megjegyeztem a nevét, már csak azért is, mert már kétkötetnyi kinyomtatott madrigálját is mutatta. Claudio Monteverdinek hívják. Városának híressége, Marc' Antonio Ingegneri mester nevelte. Fiatal ember, korombeli. Valaki városából beajánlotta Ricardihoz, Claudio ugyanis ott akarja hagyni Cremonát, udvari zenekarhoz szegődnék el. Hallottam énekelni... hallottam, amint clavicembalón s utána violán játszott. Fenséged tudja, hogy nemcsak szeretem a zenét... de még boldogult Guglielmo herceg is elismerte: értek hozzá. A vén karvaly Ricardi meg szeretné kaparintani a fiút a milánói zenekarba, különösen azért, mert éneke s játéka felettébb tetszett Medina Sidoniának s Albuquerque-nek, akik szintén ott voltak a vacsorán. Egyébként arról, amit velük beszéltem... majd külön is be szeretnék számolni fenségednek.

– Mi a javaslat, Cesare? Nyilván már magában eldöntötte.

– Kegyes Vincenzo, ne bízzék csak az én szavamban, de küldje le fenséged Cremonába valamelyik zeneértő emberét. Ricardi, tudom, nem dönthet. Az udvari zenekar bővítésére csak Fülöp király adhat engedélyt... míg az megjön... Siessünk, mert ha ez a fiú kicsiszolódik, Itália egy nagy muzsikussal lesz gazdagabb...

– Ön látta kompozícióit?

– Fenség, egyik füzetét magammal hoztam. Nem jövök fenséged elé üres kézzel! Természetesen úgy... hogy éjjelre fogadtam egy írődeákot, aki hajnalig lemásolta. Hódolatom jeléül, Vincenzo...

Vincenzo arca egyszerre mosolyra derült.

– Cesare, ön úgy viselkedett, mint egy igazi rokon, aki szíven viseli a mi Reggiánk ügyét. Tulajdonképp nem is tudom, miért keresi fel oly ritkán udvarunkat... Tudom... tudom, az otthoni birtok... s hozzá öten vannak testvérek. Hisz magunk között vagyunk... De látja, üres még a testőrség harmadik kapitányának állása... Ha Rossi is hozzájárul, eljönne hozzánk, kedves rokon?

A herceg ragyogott. Szeretett kegyeket szórni, mecénási varázsban ragyogni. Könnyű öleléssel bocsátotta el a váratlan kegytől egészen megszedült új testőrkapitányt. Behívatta Rossit, aki maga zenekedvelő volt. A herceg, Striggio és a generális a kottalapok fölé hajolt.